

Universitetskanslersämbetets utbildningsutvärderingar

Självvärdering

Lärosäte: Örebro universitet

Yrkesexamen: Förskollärarexamen

Beskrivning

Förskollärarytbildning har funnits i Örebro sedan 1902 i olika former. Från och med Högskolereformen 1977 har förskollärarytbildningen bedrivits vid Högskolan i Örebro/Örebro universitet i enlighet med gällande examensordningar. Nuvarande examensrätt erhöles 2011.

Förskollärarytprogrammet vid Örebro universitet är organiserat utifrån en struktur, där undervisningen i de ämnen/innehållsområden som ingår i ytbildningen i huvudsak bedrivs vid den institution där ämnet har sin hemvist. I nu gällande studiegång är två institutioner involverade i ytbildningen; Institutionen för humaniora, ytbildning och samhällsvetenskap samt Institutionen för Naturvetenskap och teknik.

Förskollärarytutbildningen vid Örebro universitet utmärks av en målsättning att ytbilda förskollärare med goda kunskaper om barns lek, utveckling, omsorg och lärande. Detta område finns med som en röd tråd i ytbildningens förskolepedagogiska kurser. Något som också utmärker ytbildningen är integreringen av naturvetenskap och teknik med estetiska ämnen, som bild, musik/rytmik/drama samt lek och rörelse. Forskning och utredningar, bland annat från Skolinspektionen, visar att naturvetenskap och teknik behandlas bristfälligt i förskolans undervisning trots att revideringen av Lpfö98/2010 speciellt satte fokus på dessa områden. Örebro universitet lägger därför särskild vikt vid undervisning i dessa ämnen i syfte att öka såväl förskollärares ämneskunskaper som deras ämnesdidaktiska kunskaper och metodik.

I nedanstående programöversikt redovisas hur förskollärarytprogrammet vid Örebro universitet är utformat till innehåll och struktur, där terminer, innehållsområden samt kurser framgår.

Termin 1 UVK I				Termin 2 Fö ped I			
Sociala relationer och pedagogiskt ledarskap 7,5 hp	Didaktik och lärande 7,5 hp	VFU 1 7,5 hp 5 veckor	Utbildningens historia, organisation och värden 7,5 hp	Lek, utveckling och lärande 15 hp	De yngre barnens språkande 1 7,5 hp	Barn upptäcker matematiken 1 7,5 hp	
Termin 3 Fö ped II				Termin 4 Fö ped III			
Barns möte med naturvetenskapliga och estetiska lärprocesser 7,5hp	VFU 2 7,5 hp 5 veckor	Utomhusvistelse och hållbar utveckling, 7,5 hp	Naturvetenskap och estetiska gestaltungsformer 7,5hp	Experiment, skapande och lek, 7,5 hp	Rörelse och lek 7,5 hp	VFU 3 7,5hp 5 veckor	Miljöer som pedagogisk resurs 7,5 hp
Termin 5 UVK IIa		Fö ped IV	UVK II b	Termin 6 UVK III		Fö ped V	
Specialpedagogik 7,5 hp	Dokumentation, uppföljning och analys av lärande och utveckling 7,5 hp	Samarbete med föräldrar/vårdnadshavare 7,5 hp	Utvärderings- och utvecklingsarbete 7,5hp	Läroplansteori och didaktik 7,5 hp	Vetenskapsteori och forskningsmetod 7,5 hp	Självständigt arbete 15 hp	
Termin 7 Fö ped VI				Avancerad nivå			
De yngre barnens språkande 2, 7,5 hp	Att stödja barns lärande i matematik 2, 7,5 hp	VFU 7,5 hp 5 veckor	Förskollärares professionsblivande 7,5 hp				

Vetenskapligt förhållningssätt och utveckling av yrkesrollen är två spår som löper kontinuerligt och successivt fördjupas under utbildningen. Studierna inom den utbildningsvetenskapliga kärnan (UVK) omfattar de innehållsområden som anges i examensordningen. Kurserna bygger på varandra och breddar såväl som fördjupar kunskaper, förmågor och förhållningssätt med avseende på förskollärares professionella yrkesutövande. Även studierna i förskolepedagogik hänger samman under utbildningen. Då lek är centralt för förskolebarns liv, och betydelsefullt för kamratrelationer, utveckling, lärande och språkande, är barns lek ett genomgående tema i utbildningen. Särskilt kurserna inom det förskolepedagogiska området behandlar återkommande kunskaper och förmågor inom områden som är relevanta för barns lek, utveckling, lärande och omsorg i förskolan. Kurser som fokuserar ämneskunskaper och ämnesdidaktiska aspekter inom de ämnen som ingår i utbildningen återkopplar till de allmändidaktiska och pedagogiska aspekter som behandlats inom den utbildningsvetenskapliga kärnan.

Utbildningen inleds första terminen med kursen *Utbildningsvetenskaplig kärna I (UVK I)*, där innehållsområden som sociala relationer och pedagogiskt ledarskap, didaktik och lärande samt förskolans historia, organisation och värden introduceras. Termin 2 fortsätter med kursen *Förskolepedagogik I* där kunskaper om barns lek, utveckling, omsorg och lärande fokuseras. Vidare introduceras ämnesområdena barns språkutveckling och kommunikation samt matematik. I kurserna *Förskolepedagogik II* och *Förskolepedagogik III* under termin 3 och 4 utvecklar studenten kunskaper, färdigheter och förmågor med tonvikt på naturvetenskap, teknik och estetiska lärprocesser. Vidare utvecklar studenten kunskaper om hållbar utveckling samt miljöer som pedagogisk resurs i barns lek, utveckling och lärande. Under termin 5 breddas innehållet ytterligare med kurser inom *UVK II* och *Förskolepedagogik IV*, där studenten utvecklar kunskaper inom innehållsområden som specialpedagogik, dokumentation, uppföljning och analys av lärande och utveckling, utvärderings- och utvecklingsarbete liksom samarbete med vårdnadshavare/föräldrar. Termin 6, *UVK III*, innehåller såväl breddning som fördjupning med fokus på läroplansteori och didaktik samt vetenskapsteori och forskningsmetod. Terminen avslutas med *Förskolepedagogik V*, som utgörs av

det självständiga arbetet. Termin 7, *Förskolepedagogik VI*, omfattar kurser på avancerad nivå, där ämnes-teoretiska, ämnesdidaktiska såväl som professionsinriktade kunskaper, förmågor och förhållningssätt fördjupas, och där utbildningens olika delar knyts samman.

De fyra VFU-perioderna är innehållsligt relaterade till studier inom både UVK och Förskolepedagogik. VFU 1 knyter innehållsligt an till studier inom utbildningsvetenskaplig kärna, VFU 2 och VFU 3 kopplas innehållsligt till studier i naturvetenskap och estetiska lärprocesser. VFU 4, som ligger på avancerad nivå, relateras innehållsligt till studier i språk och matematik samt förskollärares professionsblivande. Verksamhetsförlagd utbildning (VFU) sker inom det vi kallar övningsförskola. Detta sätt att organisera och genomföra VFU innebär bland annat att studenterna återplaceras tre av fyra VFU-perioder på en förskola, eller inom ett verksamhetsområde. Det innebär också att förskolorna följer ett terminshjul, vad gäller planering, genomförande och utvärdering av den verksamhetsförlagda utbildningen.

Progressionen i ämneskunskaper, didaktiska kunskaper och vetenskapligt förhållningssätt uppnås genom en successiv breddning respektive fördjupning av innehållet inom det förskolepedagogiska området såväl som utbildningsvetenskaplig kärna och VFU. Vetenskapligt förhållningssätt introduceras under den första terminens studier inom UVK I, behandlas sedan kontinuerligt genom utbildningen och avslutas med det självständiga arbetet. Studenternas utveckling av yrkesrollen inleds under den första terminens studier inom UVK I i delkurserna *Sociala relationer och pedagogiskt ledarskap* respektive *Didaktik och lärande*, som båda är innehållsligt relaterade till den första VFU-kursen, och förflyttningen mot en utvecklad yrkesidentitet och professionalitet kvalificeras sedan kontinuerligt inom ramen för såväl VFU som ämnesstudier och övriga UVK-kurser.

Pågående utvecklingsarbete

För närvarande pågår utvecklingsarbete för hela lärarutbildningen vid Örebro universitet och specifikt för förskolläraryrket. För att ge bedömargruppen inblick i det arbetet, beskrivs det här kort.

Under de senaste åren har ett grundligt mål- och progressionsarbete genomförts inom lärarutbildningarna. Med utgångspunkt i de utvecklingsområden som identifierats har programansvarig för förskolläraryrket och programgruppen haft uppdraget att se över och utveckla förskolläraryrket. Detta arbete har resulterat i ett förslag om reviderad utbildningsplan för förskolläraryrket, där estetiskt ämnesinnehåll som musik/rytmik samt rörelse, lek, kropp och hälsa ges utökad utrymme. Vidare förstärks innehållsområdena konflikthantering, mångfald och interkulturalitet samt mat, hälsa och hållbar utveckling. Förändringen innebär att fler ämnesinstitutioner involveras i ansvaret för förskolläraryrket. Vidare har två VFU-kurser getts en annan placering i studiegången i syfte att underlätta ett jämnare mottagande av studenter under verksamhetsåret, något som varit ett önskemål från mottagande övningsförskolor. Därmed har dessa kurser också fått ett nytt ämnesmässigt innehåll, då de innehållsligt knyter an till omgivande kurser. Planerat beslutsdatum i Lärarutbildningsnämnden för en ny utbildningsplan är september 2018 med ikraftträdande höstterminen 2019.

Örebro universitet genomför under benämningen *Framtidens lärarutbildning* en strategisk satsning på lärarutbildningarna. Rektor har avsatt 100 miljoner kronor för att uppnå målet att skapa en framstående och utmanande utbildning i stimulerande lärmiljöer som lockar motiverade studenter. Satsningen ska stärka förutsättningarna för att ge lärarstudenterna bästa möjliga ämneskunskaper, professionsverktyg och ledarskapsträning för att möta framtidens behov. Centralt är också att ytterligare utveckla forskning-

en som ligger till grund för kvaliteten i professionsutbildningar. Det handlar om forskning med stark koppling till utbildningen och till den praktiska verksamheten för lärare.

Förutsättningar

Personal

Bedömningsgrund:

Antalet lärare och deras sammantagna kompetens (vetenskapliga/konstnärliga/professionsrelaterade och pedagogiska) är adekvat och står i proportion till utbildningens volym, innehåll och genomförande på kort och lång sikt.

Förskolläraryrket försörjs av lärare från Enheten för pedagogik och Enheten för naturvetenskap. Enhetscheferna för respektive enhet ansvarar för tjänsteplaneringen inom programmet och för att kurserna bemannas av personal med kompetenser som är relevanta för förskolläraryrket. Bifogad lärartabell visar de 34 lärare som har undervisat inom förskolläraryrket under den aktuella tidsperioden. Antalet *lektorer* är sammantaget 19, varav fyra är *docenter* (professorer ej inräknade). Antalet *adjunkter* är 11. Fem av adjunkterna genomgår för närvarande forskarutbildning, fyra mot doktorsexamen och en mot licentiatexamen. Inom ämnet pedagogik, som är värdinstitution för huvuddelen av utbildningsuppdraget, finns fyra *professorer*, av vilka två har inriktning mot förskolan och yngre åldrar. Alla fyra professorerna deltar i undervisningen inom förskolläraryrket. Vidare framgår av tabellen att majoriteten av lärarna (29 st) har en tillsvidareanställning. Två lektorer och tre adjunkter innehar för närvarande (våren 2018) tidsbegränsade anställningar. Utöver de angivna lärarresurserna används till viss del också timanställda lärare och externa föreläsare, vilka inte har tagits med i lärartabellen.

Lektorers, inräknat docenter, och adjunkters tjänstgöring i programmet varierar mellan 2 % och 70 %. Professorernas andel i undervisningen varierar mellan 5 % och 20 %. Av tabellen framgår att det sammantaget är en grupp på ca 10 lärare som har sin huvudsakliga undervisning inom förskolläraryrkets olika delar (UVK, förskolepedagogik, VFU), medan övriga lärare har merparten av sin undervisning inom andra lärarprogram. Flera lärare som arbetar inom programmet har forskningsuppdrag och/eller andra uppdrag, vilket återspeglar sig i tjänstgöringsgraden som helhet. När det gäller professorernas insats i grundutbildningen, så deltar två av dessa i huvudsak som föreläsare och handledare/ordföranden för examensarbeten, medan de två förskoleinriktade professorerna därutöver också är seminarielärare.

Kompetensförsörjningsplaner/tjänstgöringsplaner upprättas på institutionsnivå för att säkerställa framtida kompetensbehov och möjliggöra en god framförhållning vad gäller kompetensförsörjning, där kort- och långsiktiga förändringar i lärarresurser matchas med rekryteringsbehov. Antalet antagna till förskolläraryrket vid Örebro universitet har under 2015 och 2016 utökats från 60 till 90 platser, vilket tillsammans med avslutade anställningar, inneburit en viss påfrestning på befintliga lärarresurser. Det finns därför behov av att anställa fler lektorer med såväl vetenskaplig som professionsrelaterad kompetens inom det förskolepedagogiska området, för att hantera både undervisningsuppdrag, forskningsuppdrag och uppdragsutbildning. Konkurrensen om disputerade lektorer i pedagogik och ämnesdidaktik har på senare år hårdnat och det gäller inte minst konkurrensen om de få som disputerat inom förskoleområdet.

Situationen hanteras genom att dels erbjuda sökanden attraktiva villkor i form av forskning i tjänst under en tidsbegränsad period, dels genom att utbilda egna doktorer. En nyrekrytering av ett biträdande lektorat i pedagogik, och ett inom naturvetenskaplig omvärldsorientering planeras att tillsättas vid halvårsskiftet 2018. Vidare planeras under perioden minst två ersättningsrekryteringar på grund av pensionsavgångar, samt nyantagning av minst en doktorand med förskoleinriktning.

Det pågår i nuläget arbete för att förstärka professionsanknytningen inom lärarutbildningarna genom rekrytering av 10-13 *adjungerande adjunkter*. Adjunkterna ska knytas till ämnen som ingår i de olika lärarutbildningarna och ha 20-49 % tjänstgöring vid Örebro universitet, kombinerat med en lärartjänst inom för-, grund- eller gymnasieskolan. De adjungerande adjunkterna ska primärt bidra med specifik och aktuell professionskompetens inom angelägna områden och på detta sätt stärka verksamhetsanknytningen i utbildningen. Områden som särskilt efterfrågas inom förskolläraryrket är förskoledidaktisk kompetens inom flerspråkighet, specialpedagogik, digital teknik/IKT samt naturvetenskap och/eller teknik och dess didaktik.

Professionskompetens och pedagogisk kompetens

I stort sett alla i lärargruppen har lärarexamen och tidigare lärarerfarenheter från förskola, och/eller grundskola och gymnasieskola. Flera av de lärare som har sin huvudsakliga tjänstgöring inom förskolläraryrket har en grundexamen som förskollärare. Den *professionsrelaterade kompetensen* i lärargruppen bidrar till en god koppling mellan utbildning och arbetsliv. Flertalet av lärarna har också universitetspedagogisk utbildning eller motsvarande, vilket numera är ett krav för anställning vid lärosätet. Nämnas bör också att två lärare inom förskolläraryrket har utsetts till excellenta lärare, en inom pedagogik och en inom naturvetenskaplig omvärldsorientering. Den senare har också erhållit Örebro studentkårs pedagogiska pris, liksom ytterligare en lärare inom naturvetenskaplig omvärldsorientering. Sammantaget framgår att lärargruppen har en gedigen professionsrelaterad kompetens och erfarenhet.

Stor vikt läggs vid att alla VFU-lärare, dvs. handledare inom verksamhetsförlagd utbildning, ska ha handledarutbildning motsvarande 7.5 hp. I avtalet som skrivs mellan skolhuvudmän och universitetet poängteras att studenterna ska placeras hos VFU-lärare med adekvat kompetens/behörighet för uppdraget.

Det pågår även satsningar på lärares egen *universitetspedagogiska kompetens*. Exempelvis har lärare inom Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, där ämnet pedagogik ingår, getts möjlighet att delta i ett institutionsgemensamt pilotprojekt i kollegial handledning. Syftet har varit att främja lärares professionella utveckling genom strukturerade och kvalificerade samtal, där deltagarna intar olika roller som handledare, handledd och observatör. Genomförandet av pilotprojektet har grundats i aktuell forskning om kollegial handledning. Lärarna ges också möjlighet att delta i kompetenshöjande insatser och kurser som initieras av PIL-enheten för universitetspedagogik, IKT och lärande, som utgör ett universitetsövergripande stöd för vidareutveckling av lärares pedagogiska/professionella kompetens. Utöver särskilda satsningar erbjuder PIL också föreläsningar, workshops och seminarier kring universitetspedagogiska frågor.

Vetenskaplig kompetens och kompetensutveckling

Samtliga tillsvidareanställda lektorer och adjunkter har 20 % kompetensutvecklingstid i sin tjänst. Användningen av tiden planeras och följs upp systematiskt en gång per år vid ett medarbetarsamtal. Ansvarig för uppföljningen och planeringen är kompetensutvecklingsansvarig professor eller enhetschef. Den övergripande principen är att kompetensutvecklingstiden ska användas till forsknings- och utvecklingsinsatser i syfte att höja och/eller bredda den vetenskapliga och pedagogiska kompetensnivån, samt följa utvecklingen inom det egna ämnesområdet. Exempel på användningsområden är egen forskning, publicering, deltagande i forskningsseminarier och högre seminarier eller deltagande högskolepedagogiska kurser och seminarier. Utöver kompetensutvecklingstid har anställda också tid för administration i sin tjänst (5-10 %), vilken är avsedd för deltagande i personal-, enhets- och kurslagsmöten, samt annan gemensam administration. Administrationen ingår alltså inte i tiden för kompetensutveckling. För att stärka lärarnas *vetenskapliga kompetens* utöver kompetensutvecklingstiden finns också möjligheter att söka universitets-interna medel för forskning eller deltagande i konferenser via utlysningar av Lärarutbildningsnämnden och Fakultetsnämnden för humaniora och socialvetenskap. LUN har exempelvis avsatt medel för adjunktens kompetensutveckling, där en adjunkt inom naturvetenskaplig omvärldsorientering och en i pedagogik har erhållit sådana medel. Vidare har en lektor inom pedagogik erhållit forskningsmedel för meritering från Fakultetsnämnden för humaniora och socialvetenskap motsvarande 30 % av en heltidstjänst under 2018.

Värdering

En relativt hög andel disputerade samt doktorander borgar för en utbildning med god forskningsanknytning och att studenterna får möta lärare med hög vetenskaplig kompetens. Detta förstärks ytterligare genom professorernas aktiva medverkan i programmet som undervisande lärare och handledare för examensarbeten. Den höga graden av tillsvidareanställningar menar vi främjar stabilitet inom undervisningen. Sammantaget visar lärartabellen att det finns en god vetenskaplig såväl som professionsrelaterad kompetens hos den samlade lärarresursen inom förskolläroprogrammet.

Även om andelen disputerade lärare som helhet är relativt hög ser vi ett behov av att rekrytera fler lektorer för att tillföra resurser till undervisningen. Utökningen av antalet platser i programmet de senaste åren, samtidigt som flera lektorer är aktiva inom olika forskningsprojekt innebär ett ökat tryck på den undervisande personalen. Vi ser därför ett behov av ytterligare förstärkningar för att säkerställa tillräckliga tillsvidareanställda lärarresurser och i synnerhet disputerade lärare med professionskompetens specifikt inom förskoleområdet. En förstärkning vad gäller professionskompetens utgörs emellertid av de adjungerade adjunkter som i nuläget rekryteras. Genom adjungerade adjunkter med aktuell professionskompetens inom angelägna områden tillförs värdefull kompetens till kurslagen, vilket bidrar till kvaliteten i utbildningen. Det pågår i nuläget också rekrytering av en IT-pedagog för att förstärka den digitala kompetensen inom utbildningen.

Kompetensförsörjningsplaner tillsammans med satsningar på nyrekryteringar av doktorander och lektorer med professionsrelaterad kompetens är led i att säkerställa att lärarnas sammantagna kompetens står i proportion till utbildningens innehåll och genomförande, både på kort och lång sikt.

Förutsättningar

Utbildningsmiljö

Bedömningsgrund:

Det finns en för utbildningen vetenskaplig/konstnärlig och professionsinriktad miljö och verksamheten bedrivs så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning.

Forskningsmiljö och personalens forskningsverksamhet

Två viktiga förutsättningar för att sambandet mellan forskning och utbildning ska vara nära är 1) att undervisande lärare håller sig à jour med aktuell forskning, och 2) att en god andel av de undervisande lärarna bedriver egen forskning. Lärarna håller sig uppdaterade på flera sätt, exempelvis genom att de ingår i ämnenas forskningsmiljöer eller grupper (eller i andra nationella och internationella grupper) och där kontinuerligt tar del av pågående forskning, samt att de genom att delta i ämnenas högre seminarier möter ny forskning. Många lärare deltar också vid nationella och internationella forskningskonferenser. Flera lärare som undervisar i programmet bedriver egen förskoleforskning inom ramen för större externfinansierade forskningsprojekt, medan andra forskar på universitetsinterna medel eller på kompetensutvecklingstid.

Den forskning som är relevant för programmet bedrivs huvudsakligen inom följande forskningsmiljöer:

- *SMED (Studies of Meaning-making in Educational Discourses)* som är en ämnesövergripande forskningsmiljö med en huvudsakligen didaktisk inriktning.
- *Utbildning och Demokrati*, som har en forskningsinriktning mot läroplansteori och utbildningspolitik.
- *Naturvetenskapernas och teknikens didaktik*, som har en inriktning mot förskolans, skolans och lärarutbildningens verksamhet inom naturvetenskap, teknik och hållbar utveckling.

Mer konkret bedrivs följande förskoleforskning vid Örebro universitet:

- Inom området *värdegrund* beforskas kön och jämställdhet i förskolan; förskolans arbete mot rasism; barnrättsperspektiv på förskolans verksamhet och rättighetslärande i förskolan, samt måltiden som pedagogiskt redskap för demokrati och hållbar utveckling.
- Inom området *utbildningspolitik och läroplansteori* har undervisningsbegreppet i förskolan studerats.
- Inom området *barn och barndom* finns forskning om lek och kamratrelationer; teoretisering av barnet och barndom, samt teoretisering av plats och kön i förskolan.
- Inom området *literacy och språklärande* beforskas tidig literacy (1-3-åringar), samt förskolebarns skriftspråkande generellt.
- Inom området *utbildningshistoria* har förskolans etablering och organisation; förskolans rum och arkitektur, samt förskollärares professionshistoria beforskats.
- Inom området *organisation och ledarskap* finns forskning om förskolechefers arbetsvillkor, samt kommunalt kvalitets- och utvärderingsarbete inom förskolan.
- Inom området *hållbar utveckling* undersöks meningsskapande om naturen i förskolan; undervisning för hållbar utbildning, samt barns uppfattningar om lärande, miljö och framtidsfrågor med särskilt fokus på barn i ursprungsbefolkningar.
- Inom området *naturvetenskapsdidaktik* bedrivs forskning om kontinuitet i naturvetenskapsundervisning i övergångar mellan förskola, förskoleklass och årskurs 1-3; kulturella aspekter och genusaspekter på naturvetenskapsundervisning; visualisering inom naturvetenskapsundervisning; ämnesinnehåll och genus-

medvetenhet i samspel för inkluderande naturvetenskap, samt jämförelser mellan nordiska lärarstudenters syn på baskunskaper inom naturvetenskapliga ämnen.

- Inom området *teknikdidaktik* beforskas flickors teknikintressen och hur dessa kan behållas upp till vuxen ålder, samt kulturella aspekter på teknikundervisning.

- Örebro universitet ingår dessutom som ett av 10 lärosäten i forskarskolan i naturvetenskapernas, teknikens och matematikens didaktik (FontD), där utannonsering av lic.tjänster just nu pågår (våren 2018).

Som en del i satsningen på Framtidens lärarutbildning pågår utarbetande av en forskningsstrategi för lärarutbildningen 2019-2023. Syftet är att skapa ett underlag för en långsiktig planering och resursfördelning när det gäller lärarutbildningsrelevant forskning och forskarutbildning vid Örebro universitet. Strategin syftar också till att ge en översiktlig bild över vilka ekonomiska resurser som krävs och tydliggöra målbilden för lärarutbildningsforskningen. Av rektors satsning framgår att det är *kombinationen* av stark didaktisk och ämnesdidaktisk forskning, kritisk utbildningsvetenskaplig forskning och ämnesforskning som lägger grunden för en framstående lärarutbildning. Särskilt betydelsefull är forskning med praktiska inriktning.

En forskningsanknuten och professionsinriktad utbildning - samband mellan utbildning, forskning och profession

Forskning som bedrivs vid Örebro universitet såväl som annan forskning, utgör en central bas för innehållet i och utveckling av programmets kurser. En vetenskaplig grund framkommer i kursernas målbeskrivningar, i kurslitteraturen och i kursernas pedagogiska struktur. Forskande lärares och professorers aktiva medverkan i grundutbildningen bidrar till att stärka forskningsanknytningen. Studenterna möter på så sätt lärare som representerar såväl ämne och forskning som profession, vilket gagnar studenternas möjlighet att se och förstå samband mellan forskning och undervisning. Studenterna involveras således i en forskande kontext där de möter aktiva forskare i föreläsningar och seminarier vilket löper som en röd tråd i undervisningen, och där lärare hämtar exempel från egen såväl som andras pågående och genomförda forskning. Studenterna får också tillgång till aktuell forskning genom att läsa och diskutera kurslitteratur som bygger på vetenskapliga studier, både i form av läromedel, vetenskapliga artiklar och avhandlingar. Skolningen i ett vetenskapligt förhållningssätt påbörjas tidigt i utbildningen och fortgår under hela utbildningen genom att studenterna läser forskningslitteratur, författar texter av vetenskaplig karaktär och kritiskt granskar texter och andra framställningsformer. Sammantaget möjliggör detta för studenterna att successivt utveckla en självständig och kritisk hållning till undervisning och lärande.

En central del av professionsinriktningen och samverkan med förskoleverksamheten sker genom samarbetet med skolhuvudmän i Örebroregionen i samband med verksamhetsförlagd utbildning (se *Arbetsliv och samverkan*). Samverkan sker också genom att verksamhetsförlagda lärare deltar i utbildningen med föreläsningar och/eller workshops inom vissa områden, exempelvis dokumentation i förskolan. Professionsanknytningen sker även genom de didaktiska nätverk som samordnas av RUC (Regionalt utvecklingscentrum) där ett flertal av den undervisande personalen bidragit med föreläsningar och workshops (se *Arbetsliv och samverkan*). De adjungerade adjunkterna som nu rekryteras kommer också att stärka professionsanknytningen.

Inom ämnet pedagogik pågår för närvarande ett projekt med fokus på professionsfrågor, där ett forskningsbaserat förhållningssätt är en central komponent. Projektet, som är fakultetsfinansierat, syftar till högskolepedagogisk utveckling kring 'Forskningsbaserat lärande i lärarutbildning och skola. Målet är att utveckla kursinslag som gynnar studenternas möjligheter för ett forskningsbaserat lärande inom de själv-

ständiga arbetena samt de verksamhetsförlagda delarna av lärarutbildningen. Projektet bygger på ett samarbete med Stockholms universitet och Humboldt universitet. Under 2018 genomförs workshops och seminarier kring forskningsbaserat lärande med lärare inom lärarprogrammen, med start i maj 2018.

Värdering

Vår bedömning är att det finns en för förskollärarytbildningen stark vetenskaplig utbildningsmiljö. Som framgår av sammanställningen finns en relativt omfattande forskning inom olika områden med relevans för förskoleområdet, både praxisnära och annan forskning. Flera lärare inom programmet är forskningsaktiva inom de olika projekten och ingår i någon av våra forskningsmiljöer/grupper, vilket bidrar till att säkra sambandet mellan utbildningen och aktuell forskning. Satsningen på två ny tillsatta professorer med inriktning mot förskolan och skolans tidigare år innebär en kvalitetshöjning av utbildningen. Vi ser också att detta på sikt kommer att generera i en forskningsmiljö som kan samla forskare med intresse för forskning inom förskoleområdet och skolans tidigare år. Forskningsanknytningen syns också i den litteratur som studenterna möter. Ett utvecklingsområde när det gäller utveckling av kurser är dock att verka för att forskningspublikationer som produceras inom utbildningens ämnen i högre grad används som kurslitteratur. Att studenterna skolas in i en forskande kontext kontinuerligt under utbildningen och att ett vetenskapligt förhållningssätt grundläggs hos studenterna menar vi bidrar till att stärka studenternas syn på sig själva som såväl konsumenter som potentiella producenter av forskning. Vår bedömning är också att forskningsanknytningen har en stor potential att stärkas ytterligare av den forskningsstrategiska satsningen på att utveckla akademiska miljöer där forskning, i synnerhet praktisknära sådan, utbildning och samverkan växelverkar.

Ett utvecklingsområde är att erbjuda förskollärestudenter möjlighet till forskarutbildningsförberedande studier på avancerad nivå, en möjlighet som i nuläget inte finns. Lärarutbildningsnämnden utreder just nu inrättandet av en master i didaktik, där olika inriktningar ska vara möjliga, exempelvis mot förskoledidaktik. Det finns ett starkt stöd för denna master vid universitetet och ambitionen är att den ska inrättas inom ett par år.

Utformning, genomförande och resultat

I den del av utformning, genomförande och resultat som handlar om måluppfyllelse presenteras för varje examensmål inledningsvis en tabellöversikt. Tabellen visar i vilka kurser, när och på vilken kursnivå, grundläggande (G) eller avancerad nivå (A), som examensmålet behandlas och måluppfyllelse säkerställs. Tabellen följs av en övergripande beskrivning av utbildningens och progressionens utformning, med exempel på innehåll som aktualiseras. Därefter ges utförliga exempel hämtade från UVK, förskolepedagogik och VFU. Exempelen används för att konkretisera hur examensmålet omformulerats till kursmål, ges ett innehåll, hanteras i undervisningen och examineras. Varje exempel innehåller valda delar av en kurs där kopplingen mellan kursmål, innehåll och lärandeaktiviteter samt examination inklusive betygs-kriterier visas. I slutet av varje examensmål görs en värdering som lyfter fram de styrkor och utvecklingsområden som har identifierats i vår analys. I de exempel som redovisas finns differentierade betyg för G/VG men endast betygs-kriterier för betyget godkänt anges.

Måluppfyllelse – kunskap och förståelse

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att studenten, när examen utfärdas, kan uppnå de utvalda målen inom kunskapsformen kunskap och förståelse i examensordningen.

Mål

1. visa sådana kunskaper inom det förskolepedagogiska området och sådana ämneskunskaper, inbegripet kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, som krävs för yrkesutövningen

Förskolepedagogiska kunskaper och ämneskunskaper, inklusive aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, behandlas i 23 av utbildningens 26 delkurser:

Termin 1 och 2	Termin 3 och 4	Termin 5 och 6	Termin 7
UVK I: dk 1, 2, G Förskolepedagogik, dk 1-3, G	Förskolepedagogik II, dk 1-4, G Förskolepedagogik III, dk 1-4, G	UVK IIa, dk 1,2, G Förskolepedagogik IV, G UVK IIb, G UVK III, dk 1, G Förskolepedagogik V, G (självständigt arbete)	Förskolepedagogik VI, dk 1-4, A

Undervisning som riktas mot förskolepedagogiska kunskaper och ämneskunskaper är återkommande inslag genom hela utbildningen. En ämnesmässig grund läggs i första terminens UVK- kurser om sociala relationer och pedagogiskt ledarskap, samt didaktik och lärande. Under termin 2 utvecklas studenternas ämneskunskaper inom området lek, omsorg, utveckling och lärande. Där läggs också en plattform av ämneskunskaper gällande yngre barns språkutveckling och kommunikation respektive barns matematiska utveckling, vilka sedan fördjupas i termin 7 på avancerad nivå. Under termin 3 utvecklar studenterna ämneskunskaper i naturvetenskap och teknik, exempelvis djur- och växtarter, kemiska reaktioner och fysikaliska fenomen. Inom det estetiska ämnesområdet tillägnar sig studenterna ämneskunskaper om bildskapande, musik, rytmik, rörelse och drama. Under termin 4 breddas och fördjupas ämneskunskaperna inom de naturvetenskapliga och estetiska ämnesområdena. Specialpedagogisk ämneskunskap utvecklas under termin 5, och i termin 6 fördjupas det pedagogiska ämnesområdet genom studier om läroplansteori och didaktik. Sista delkursen under termin 7 kvalificerar studenternas kunskaper om lek, med särskild betoning av förskolans värdegrundsfrågor.

I början av utbildningen ligger fokus på att studenterna ska visa kännedom eller kunskap om de ämnen/ innehållsområden som behandlas, för att succesivt också kunna analysera, kritiskt granska och tillämpa relevanta ämneskunskaper som krävs för yrkesutövningen.

Undervisningsformer som förekommer under utbildningen är föreläsningar, seminarier, studiegruppdiskussioner, workshops, övningar, laborationer samt exkursioner. Vanligt är också kamratrespons i syfte att utveckla studenternas metakognitiva förmåga, samt stärka deras lärandeprocesser. Kurslitteraturen är till övervägande del forskningsbaserad, men då det är relevant används även utbildningspolitiska och juridiska dokument, myndighetstexter, skolutvecklingsrapporter och liknande.

Nedan redovisas ett exempel från *De yngre barnens språkande 1* som illustrerar pedagogiska ämneskunskaper om barns språkutveckling och kommunikation.

Exempel från delkursen *De yngre barnens språkande 1*, 7,5 hp, termin 2.

Kursmål:

- visa grundläggande kunskaper om barns språk- och skriftspråkutveckling utifrån olika teoretiska och didaktiska perspektiv.
- översiktligt jämföra olika teoretiska perspektiv på språk- och skriftspråkstilläggande och dess konsekvenser för arbetet i förskola och förskoleklass
- visa förståelse för betydelse och konsekvenser av flerspråkighet i relation till barns utveckling och lärande

Exempel på lärandeaktiviteter:

- Till varje seminarium ska studenterna, i studiegrupper eller individuellt, förbereda sig genom att skriva en text, där centrala aspekter i litteraturen diskuteras och/eller formulera diskussionsfrågor som underlag för bearbetning av litteraturen.
- Exempel på innehållsområden som tas upp i seminarier är bland annat: centrala milstolpar och grundläggande begrepp inom barns språkutveckling, flerspråkiga barns språkutveckling, barns tidiga literacyutveckling, förskolan som språklig miljö, samt vad som enligt forskning utgör goda villkor för barns språkutveckling och lärande.

Examination:

- En salstentamen som prövar respektive kursmål som presenterats ovan.

Betygskriterier:

- Tentamensfrågorna utgår från delkursens mål. Svaren ges olika kvalitativa poäng. Dessa benämns T-poäng (tillfredsställande nivå) respektive H-poäng (hög nivå). För godkänt krävs att poängen för godkänd-nivån är fördelad på fem av de sex frågorna.

I det andra exemplet visas hur studenterna uppnår grundläggande ämneskunskaper i naturvetenskap och där deras relation till och tidigare erfarenheter av naturvetenskap och teknik synliggörs.

Exempel från delkursen *Barns möte med naturvetenskapliga och estetiska lärandeprocesser*, 7,5 hp, termin 3.

Kursmål:

- visa ämneskunskaper inklusive kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, som krävs för yrkesutövningen inom det förskolepedagogiska området
- kunskaper om naturvetenskapliga läroprocesser

Exempel på lärandeaktiviteter:

- Undervisningen består av föreläsningar, seminarier, lektioner, exkursioner och laborationer för att få förståelse för olika miljöers ekosystem och för att utveckla kunskap om hur naturmiljöer kan användas för barns undersökande aktiviteter. Obligatoriska exkursioner görs exempelvis till tallskogen och hagmarken där studenten lär sig om vanliga naturtyper med dess växter och djur i närmiljön samt aktiviteter för barn som kan genomföras i dessa miljöer. Studenterna arbetar också i grupp med ett eget valt naturområde, en s.k. naturruta, som de följer över hela året för att dokumentera naturens årstidsbundna växlingar.

Examination:

- Tentamen där frågorna handlar om grundläggande begrepp och förståelse
- Aktivt deltagande vid obligatoriska exkursioner och praktiska moment.
- Seminarium där studenterna gruppvis och individuellt presenterar växter, djur och förutsättningar för pedagogiska aktiviteter i sin "Naturruta".

Betygskriterier:

För godkänt ska studenten:

- visa god kännedom om namn på, och levnadssätt för, några vanliga arter i närmiljön om hösten
- visa kännedom om växt- och djurriket, i synnerhet om organismgrupper av större betydelse för didaktisk verksamhet i förskolan
- visa kännedom om grupper och artexempel inom organismgrupper av betydelse för didaktisk verksamhet i förskolan
- kunna beskriva och ge exempel på grundläggande principer som karaktäriserar naturvetenskapligt arbetssätt

- kunna ge exempel på kretslopp i ekosystem och olika former av relationer arter emellan
- kunna redogöra för hur biotiska och abiotiska faktorer inverkar på några vanliga svenska ekosystem

Värdering

Ämneskunskaper behandlas kontinuerligt och med god omfattning genom hela utbildningen. En tydlig progression finns vad gäller ämneskunskaper inom barns språkutveckling och kommunikation respektive matematik genom att dessa ämnesinnehåll återkommer på avancerad nivå. Ämnena naturvetenskap, teknik och estetiska läroprocesser är samlade under två sammanhängande terminer (termin 3 och 4) och innebär både breddning och en ämnesmässig progression. En styrka är att studenterna såväl genom litteraturen som i möten med aktiva forskare under hela utbildningen ges goda möjligheter att diskutera aktuella forsknings- och utvecklingsarbeten i förhållande till ämneskunskaperna. Studenterna ges också förskolerelevanta ämneskunskaper genom den variation i ämnesstudier som ges i utbildningen. Denna breda ämneskunskapsbas ger goda förutsättningar för studenten att arbeta med varierande undervisningssituationer i olika ämnen.

Examensmålet omsätts i ett stort antal kursmål i de olika kurserna. I analysen har dock vissa utvecklingsbehov identifierats. Exempelvis kan relationen mellan examensmål och kursmål förtydligas, liksom förhållandet mellan kursmål och betygskriterier, för att klargöra i vilka specifika moment som kriterierna prövas.

Därutöver har vi också uppmärksammat att användningen av betygskriterier för G och VG inte är konsekvent genom utbildningen och uttrycks på olika sätt. Utvecklingsarbete om formulering av kursmål och betygskriterier sker kontinuerligt men ett särskilt fokus på kursmålen pågår genom det mål- och progressionsarbete som bedrivits på uppdrag av Lärarutbildningsnämnden sedan några år tillbaka. Detta utvecklingsarbete är aktuellt för samtliga examensmål som utvärderas i denna självvärdering. Insikter från arbetet med självvärderingen ska infogas i utvecklingsarbetet.

Utformning, genomförande och resultat

Måluppfyllelse – kunskap och förståelse

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att studenten, när examen utfärdas, kan uppnå de utvalda målen inom kunskapsformen kunskap och förståelse i examensordningen.

Mål

2. visa kännedom om vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, samt om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen

Vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, samt hur vetenskaplig kunskap och beprövad erfarenhet har betydelse för yrkesutövningen, behandlas i 13 av 26 delkurser.

Termin 1 och 2	Termin 3 och 4	Termin 5 och 6	Termin 7
UVK I, dk 1,2 G Förskolepedagogik I, dk 1, G	Förskolepedagogik II, dk 4, G Förskolepedagogik III, dk 1,2,4, G	UVK IIa, dk 1, 2 G Förskolepedagogik IV, G UVK IIb, G UVK III, dk 2, G Förskolepedagogik V, (självständigt arbete) G	Förskolepedagogik VI, dk 1-4, A

Under den första terminen påbörjas studentens utveckling av ett vetenskapsteoretiskt förhållningssätt i de fyra kurserna inom UVK I, där ett mål handlar om att "utveckla ett akademiskt och ett yrkesrelaterat språkbruk", och ett annat om att introduceras i att "hantera vetenskapligt skrivande". Parallellt erbjuds studenterna en skrivstödskurs i syfte att utveckla grundläggande skrivförmåga (beskrivs närmare under *Uppföljning, åtgärder och återkoppling*). Under termin 2 introduceras observationsmetoder i kursen *Lek, utveckling och lärande*. I termin 3 och 4 breddas studenternas inblick i kvalitativ forskning inom naturvetenskap och teknik, genom att de möter forskare som bedriver didaktisk forskning inom dessa ämnen med inriktning mot förskolan. Studenterna får också inblick i betydelsen av beprövad erfarenhet genom att ta till vara VFU-lärarens respons vid sk. stimulated recall.

Under termin 5 vidareutvecklas ett vetenskapligt, kritiskt förhållningssätt och studenterna får pröva kvalitativa forskningsmetoder utifrån en progressionslinje genom tre delkurser i UVK II. I första delkursen dokumenteras och analyseras en observationsstudie, i andra delkursen genomförs en intervjustudie kring samverkan med föräldrar/vårdnadshavare och i den tredje delkursen, som handlar om utvärdering och utvecklingsarbete, sker examinationen genom en vetenskaplig utvärderingsrapport och där terminens tidigare genomförda observationer och intervjuer analyseras som grund för fortsatta utvecklingsinsatser. I UVK III, termin 6 behandlas läroplansteori och didaktik som vetenskapliga fält och som redskap för förskollärares yrkespraktik. Delkursen *Vetenskapsteori och forskningsmetod* ägnas helt åt vetenskapsteori, forskningsmetod samt relationen mellan vetenskapligt grundad kunskap och beprövad erfarenhet och hur dessa båda källor till kunskap har betydelse för pedagogisk verksamhet i förskolan. Tidigare i utbildningen har studenterna mest kommit i kontakt med kvalitativa metoder, men här får de också utveckla kännedom om kvantitativt inriktad forskning och pröva sådan forskningsmetod. De kunskaper som studenterna tillägnat sig successivt under utbildningen och som fördjupas i denna kurs, förankras sedan då de tillämpas i det självständiga arbetet.

Nedan ges ett exempel från delkursen *Vetenskapsteori och forskningsmetod*.

Exempel från delkursen *Vetenskapsteori och forskningsmetod*, 7,5 hp, termin 6

Kursmål

- kunna beskriva vetenskapsteoretiska huvudinriktningar och förklara några centrala vetenskapsteoretiska begrepp,
- kunna förklara vad som utmärker kvalitativa respektive kvantitativa forskningsmetoder och skillnader i vilken slags kunskap som kvalitativ och kvantitativ forskning kan ge, och
- genom att ge exempel visa insikt om förskollärares behov av både vetenskapligt och praxisbaserad kunskap

Exempel på lärandeaktiviteter

- Föreläsningar, seminarier och workshops. Exempel på frågor som tas upp i seminarier och workshops: Vad in-

nebar vetenskapsteori? Vilka centrala begrepp framträder i litteratur och föreläsningar och hur kan de förstås? Vad innebär vetenskapligt förhållningssätt i förskollärares profession? Vilka olika kunskapsformer är verksamma i yrkesutövningen? Vilka slags frågor lämpar sig att undersöka med kvalitativa respektive kvantitativa metoder? Vilka är styrkorna och utmaningarna med respektive metoder?

- Workshop i litteratursökning genom bibliotekets försorg. En sökmatrix upprättas av varje student. Flera metodworkshops (enkät, intervju, textanalys) där studenterna prövar metoderna.

Examination

- En individuell skriftlig uppgift där tre huvuddelar behandlas; relationen mellan vetenskaplig kunskap och praxiskunskap, vetenskapsteori samt forskningsmetod.

Betygskriterier

För godkänt ska studenten:

- ge flera exempel på vetenskaplig kunskap respektive praxiskunskap som förskolläraren behöver i sitt yrkesutövande
- föra en insiktsfull diskussion om hur vetenskaplig kunskap och praxiskunskap samverkar i förskollärares yrkesutövande
- redogöra för vetenskapsteoretiska huvudriktningar och vad som utmärker och skiljer dem, och använda flera vetenskapsteoretiska begrepp på ett korrekt sätt
- redogöra för två vetenskapliga metoder för datainsamling, en kvantitativ och en kvalitativ. Metoderna förklaras så att en läsare förstår varför just denna metod har valts till forskningsfrågan. Beskriv också den kunskap som metoden kan ge samt hur forskning genomförs med respektive metod
- redogöra för de viktigaste forskningsetiska principerna

Värdering

Genom en kontinuerlig och genomtänkt undervisning i hela utbildningen säkerställs måluppfyllelsen gällande kännedom om vetenskapsteori, kvalitativa såväl som kvantitativa forskningsmetoder, samt hur vetenskaplig kunskap och beprövad erfarenhet har betydelse för förskollärares yrkesutövande. Studenterna påbörjar tidigt i utbildningen sin utveckling mot ett vetenskapligt förhållningssätt och introduceras i vetenskapligt skrivande (UVK I och UVK II). En styrka är att UVK II och UVK III:s kurser konkret förbereder studenterna för det kommande självständiga arbetet genom att de prövar olika forskningsmetoder i praktiken. Därigenom ges studenten möjligheter att erfa både hur vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet bidrar till yrkesutvecklingen. Studenterna tränar detta successivt under utbildningens gång genom att läsa och själva skriva vetenskapliga texter, samt att i ökande omfattning och grad tillämpa olika forskningsmetoder. De skolas på så sätt in i ett vetenskapligt förhållningssätt och att bli kritiska forskningskonsumenter och potentiella forskningsproducenter. Att studenten genomgår en utbildning med tydlig forskningsanknytning innebär att studenten kan ta med sig ett vetenskapligt förhållningssätt in i yrkesprofessionen.

Analysen visar att det aktuella examensmålet konkret behandlas i flera av utbildningens kurser, men inte är synligt i målskrivningar i vissa kurser där det faktiskt behandlas. Behandlingen av vetenskapsteori och forskningsmetoder behöver därför skrivas fram tydligare både i kursmål och betygskriterier. En genomtänkt progression för målet finns i utbildningen, men den framgår inte tillräckligt klart i målskrivningar. I det pågående utvecklingsarbetet med mål och progression inom utbildningen kommer detta att åtgärdas.

Utformning, genomförande och resultat

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att studenten, när examen utfärdas, kan uppnå de utvalda målen inom kunskapsformen färdighet och förmåga i examensordningen.

Mål

3. visa förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter samt relevant forskningsresultat för att därigenom bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten och kunskapsutvecklingen inom yrkesområdet

Förmågan att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andra erfarenheter behandlas i 12 av 26 delkurser.

Termin 1 och 2	Termin 3 och 4	Termin 5 och 6	Termin 7
Förskolepedagogik I, dk 1 G	Förskolepedagogik II, dk 1, 4 G Förskolepedagogik III, dk 1, 2, 4, G	UVK IIa, dk 1,2, G Förskolepedagogik IV, G UVK IIb, dk 1, G Förskolepedagogik V, G (självständigt arbete)	Förskolepedagogik VI, dk, A

Av tabellen framgår att målet återkommer genom utbildningen, men en koncentration återfinns i terminerna 3-6. Målet introduceras i termin 2, och behandlas sedan genom terminerna, där det ställs kontinuerligt högre krav på visad förmåga. Studenterna har i delkursen *Lek, utveckling och lärande* (termin 2) i fältstudier introducerats i observation av barns lek. I delkursen *Dokumentation, utvärdering och analys av lärande och utveckling* (termin 5) sker en progression genom kravet att studenterna systematiskt ska observera, dokumentera och analysera en vald situation i förskolan. Observationerna används sedan i delkursen *Utvärdering och utvecklingsarbete* (termin 5) där studenterna skriver en vetenskaplig utvärderingsrapport baserad på det material som samlats in, systematiserats och bearbetats under de första tre delkurserna (se också mål 2). I termin 3 och 4 används portfolio och en blogg där studenten under VFU 3 och 4 reflekterar över sin och andras undervisning, som redskap för att på ett *systematiskt* sätt följa och kommunicera sin egen professionsutveckling. Kursen *Självständigt arbete* (termin 6) bygger vidare på tidigare förvärvade kunskaper i vetenskapsteori och vetenskaplig metod. I det självständiga arbetet krävs av studenterna att de systematiskt sammanställer forskning inom ett område, samt relaterar denna sammanställning till förskolläraryuppdraget. I delkursen *Förskollärares professionsblivande* (termin 7) är syftet att studenterna utifrån de tidigare ämnesdidaktiska kurserna ska fördjupa ett systematiskt, forskningsbaserat förhållningssätt genom att genomföra en mindre aktionsforskningsstudie (presenteras under mål 5).

Nedan ges ett exempel från delkursen *Utvärdering och utvecklingsarbete*.

Exempel från delkursen *Utvärdering och utvecklingsarbete*, 7,5 hp, termin 5

Kursmål

- visa kunskaper om utvärdering och utvecklingsarbete som en del av förskolans systematiska kvalitetsarbete,
- kunna granska och bedöma förskolans verksamhet i relation till de mål och värden som anges i styrdokumenten
- inom ramen för förskolans systematiska kvalitetsarbete planera och genomföra en utvärderingsstudie av vetenskaplig karaktär, som grund för fortsatta utvecklingsinsatser.

Exempel på lärandeaktiviteter

- Loggboksskrivande där studenterna kontinuerligt reflekterar över frågor om utvärdering och utvecklingsarbete i förskolan med utgångspunkt i kurslitteratur och föreläsningar.
- Med utgångspunkt i litteratur och föreläsningar behandlas i seminarier vad utvärdering kan vara och hur utvärdering kan bidra till utvecklingsarbete och systematiskt kvalitetsarbete i förskolan. Vidare behandlas olika modeller för utvärdering samt regleringar och nationella mål som omger kvalitetsarbete. Under kursens gång skrivs en utvärderingsrapport där studenterna erbjuds tre handledningstillfällen som utgår från studenternas inlämnade textunderlag.

Examination

- Kursen examineras i form av en utvärderingsrapport av vetenskaplig karaktär som skrivs parvis. Rapporten ska utgå från ett valt kunskapsområde och det utvärderingsobjekt som identifierats i föregående delkurser. Utvärderingsrapporten ska skrivas inom ramen för de krav och kriterier som gäller för vetenskapliga texter samt ge förslag till framtida utvecklingsarbete.

Betygskriterier

För godkänt ska studenten:

- beskriva sitt valda kunskapsområde och det identifierade utvärderingsobjektet utifrån en relevant vald modell för utvärdering.
- behandla väsentliga aspekter av utvärdering och utvecklingsarbete som en del av förskolans systematiska kvalitetsarbete
- föra ett vetenskapligt förankrat resonemang om hur den valda modellen har använts för att analysera det empiriska materialet.

Värdering

Sammantaget bedömer vi att ovanstående utbildningsinnehåll och examination säkrar studentens målluppfyllelse genom att undervisningen och progressionen möjliggör för studenten att tillägna sig olika slags redskap för att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera, granska och reflektera över egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat. En styrka är att studenterna tar del av avhandlingar och vetenskapliga artiklar genom utbildningen, möter aktiva forskare, samt kontinuerligt reflekterar tillsammans med sina lärare över forskningsresultat som är relevanta för förskolans verksamhet. En styrka är också att studenterna får konkreta erfarenheter av att självständigt pröva och genomföra olika slags dokumentation samt att de själva skriver en utvärderingsrapport som är grundad i systematiska analyser av observationer och intervjuer från förskolans verksamhet. I utvärderingsrapporten är ett krav att studenten ger förslag på utveckling av den verksamhet de studerat, vilket ger dem insikt i hur ett utvecklingsarbete kan gå till. Genom att verksamma förskollärare föreläser och har workshops på campus om olika sätt att dokumentera och bedriva systematiskt kvalitetsarbete i förskolan ges studenterna ytterligare insikter i konkret kvalitetsarbete.

Yrkesrelevansen är tydlig i kursernas innehåll och examinationer, men synliggörs i mindre grad i kursmål och betygskriterier. Ett utvecklingsområde vi har identifierat är studenternas loggboksskrivande inklusive bloggande som i högre grad skulle kunna användas genom hela utbildningen som ett redskap för studen-

terna att systematiskt reflektera över sin egen kunskapsutveckling och sina egna erfarenheter i förhållande till yrkesutövningen.

Utformning, genomförande och resultat

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att studenten, när examen utfärdas, kan uppnå de utvalda målen inom kunskapsformen färdighet och förmåga i examensordningen.

Mål

4. *visa förmåga att tillämpa sådan förskoledidaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik som krävs för undervisning och lärande inom det förskolepedagogiska området och inom de ämnesområden som utbildningen avser samt för yrkesutövningen i övrigt*

Förmåga att tillämpa sådan förskoledidaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik som krävs för undervisning och lärande inom det förskolepedagogiska området och inom de ämnesområden som utbildningen avser samt för yrkesutövningen i övrigt behandlas i 18 av utbildningens 26 delkurser:

Termin 1 och 2	Termin 3 och 4	Termin 5 och 6	Termin 7
UVK I, dk 2, 4 (VFU), G Förskolepedagogik I, dk 1-3, G	Förskolepedagogik II, dk 1-4, G (VFU 2) Förskolepedagogik III, dk 1-4, G (VFU 3)	Förskolepedagogik IV, G	Förskolepedagogik VI, dk 1-4, (VFU 4) A

För att studenten ska få goda förutsättningar att uppnå målet att tillämpa förskoledidaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik under utbildningen introduceras didaktik och lärandeteorier som ämnesområde i termin 1 i UVK I. Detta följs upp i termin 2 genom en kurs om lek, utveckling, omsorg och lärande, vilken utgör en förskoledidaktisk grund för att utveckla förmågan att tillämpa didaktiska kunskaper med lek som utgångspunkt i resten av utbildningen. I kurser om språkande och kommunikation samt matematik utvecklar studenten förmåga för undervisning i förskolan. I termin 3 och 4, där estetiska lärprocesser integreras med naturvetenskap och teknik, problematiseras specifikt vilka ämnesdidaktiska kompetenser som förskolläraren behöver för att undervisa i naturvetenskap i förskolan i förhållande till ämnesundervisning i skolan. I termin 5 utvecklar studenterna hur samverkan med föräldrar tillämpas genom bland annat rollspel. I VFU-kurserna övas och bedöms studentens förmåga att i förskolepraktik tillämpa didaktisk förmåga. VFU kurserna är innehållsligt kopplade till omgivande ämneskurser, och studenten genomför allmän- eller ämnesdidaktiska uppgifter i barngrupp. I termin 7 på avancerad nivå kvalificeras studentens ämnesdidaktiska och förskoledidaktiska kompetens genom att högre krav ställs på att genomförda aktiviteter tillämpas och argumenteras för utifrån nyanserade och välmotiverade val. Barns lek är oavsett ämnesområde grundläggande när studenternas didaktiska förmågor examineras.

Nedan ges ett exempel från delkursen *Lek, utveckling och lärande*.

Exempel från delkursen *Lek, utveckling och lärande* 15 hp, termin 2.

Kursmål

- visa förmåga att överväga tänkbara val och handlingsalternativ som stimulerar barns lek och lärande i förskola och förskoleklass,
- visa förmåga att överväga tänkbara didaktiska val vad gäller estetiska praktiker för barn i förskola och förskoleklass,
- visa förmåga att överväga tänkbara didaktiska val vad gäller kreativ IKT-användning i förskola och förskoleklass,

Exempel på lärandeaktiviteter

- Två workshops i lek och drama/teater med tillhörande kurslitteratur.
- Föreläsning av verksam förskollärare om att arbeta med dans i förskolan.
- I en studiegruppsuppgift diskuteras IKT- användning i förskolan och vilken inverkan detta kan ha på utformandet av verksamheten. Studenterna undersöker vad som finns på internet för yngre barn ifråga om appar, spel och andra aktiviteter.
- Under ett fältarbete observerar studenten barns lek i förskolan samt redogör för sina iakttagelser och erfarenheter muntligt och skriftligt med kopplingar till kurslitteraturen. Vad karakteriserar lek? Hur kan vi förstå barns lek och vad det är uttryck för? Varför och på vilka olika sätt leker barn?

Examination

- Studiegruppen presenterar en planering med estetiska inslag som främjar en gynnsam utveckling av lek och samspel mellan barn i en fiktiv barngrupp i en pedagogisk verksamhet. Gruppen redogör för och reflekterar över sina didaktiska val. Ett konkret exempel från planeringen presenteras i form av en gestaltande övning.

Betygskriterier

För godkänt ska studenten:

- ge ett eller flera praktiska exempel på hur estetiska läroprocesser i förskola och/eller förskoleklass kan förstås och gestaltas och hur dessa förhåller sig till och kan främja yngre barns lek, kommunikation och lärande
- föra ett resonemang kring tänkbara didaktiska val vad det gäller estetiska praktiker för barn i förskolan och/eller förskoleklass

Ett exempel på hur studenterna utvecklar didaktisk förmåga inom det estetiska området kan hämtas från termin 3 och 4, då bildundervisning pågår integrerat med undervisningen i naturvetenskap och teknik. Två av kursmålen är att studenten tillägnar sig "ämnesdidaktisk förmåga inom skapande verksamhet" samt att studenten ska kunna "använda estetiska läroprocesser, rörelse och lek som verktyg för att leda och stödja alla barns utveckling och lärande". I delkursen *Barns möte med naturvetenskapliga och estetiska läroprocesser* introduceras studenten i hur olika material och tekniker kan användas i förskolans undervisning och anpassas till barns förutsättningar och förmågor. Exempelvis utvecklar studenterna didaktisk kunskap och metodik inom tecknande och rittekniker och tredimensionellt bildskapande i lera och naturmaterial. Undervisningen syftar till att ge studenten en bred repertoar av undervisningsstrategier och metoder för bildundervisning i förskolan. Ett exempel på hur naturvetenskapsdidaktisk och bilddidaktisk förmåga integreras i kursen är att studenten skapar en egenillustrerad sagobok på ett naturvetenskapligt tema och sedan överför boken till digital form där studenten visar förmågan att skapa digitala bilder för användning i undervisning.

Den bilddidaktiska kompetens som studenten utvecklat tillämpas sedan praktiskt i undervisningen under *VFU 2* och *VFU 3*. En examinationsuppgift i *VFU 2* är att studenten ska leda ett arbete där barnen skapar en bild. I *VFU 3* sker examinationen genom att studenten genomför en estetisk undervisningsaktivitet, exempelvis i musik, rytmik, drama eller bildskapande som videofilmas, och utvärderar sin undervisning i en inlämningsuppgift under rubriken "Mitt eget didaktiska lärande". Studenten examineras även genom

en portfolio som består av de alster som skapats med olika material och tekniker relevanta för undervisning i förskola/förskoleklass, där förmågan att använda de material och tekniker som ingår i uppgifterna bedöms.

Värdering

Förmågan att tillämpa förskoledidaktik och ämnesdidaktik i undervisning och lärande i förskolan behandlas i flertalet kurser genom utbildningen. Utbildningens innehåll, utformning och genomförande har enligt vår bedömning en tydlig yrkesrelevans och innehåller aktiviteter med fokus på tillämpning i förskolans verksamhet. Detta, tillsammans med goda kunskaper om barns lärande, lek och utveckling, lägger en grund för att studenterna ska kunna göra medvetna didaktiska val i sin undervisning och yrkesutövning. En styrka är vidare VFU-kursernas innehållsliga koppling till omgivande förskoledidaktiska och ämnesdidaktiska kurser möjliggör för studenterna att successivt pröva och öva sin didaktiska kompetens i förskolans praktik. Ytterligare styrkor är att lek introduceras tidigt i utbildningen och därefter genomsyrar både den förskoledidaktiska och ämnesdidaktiska undervisningen, samt att estetiska uttrycksformer ges en viktig roll i att levandegöra didaktiska kunskaper och förståelse i naturvetenskap och teknik. Just integreringen mellan dessa ämnesområden utgör en användbar modell för hur förskollärare kan arbeta med tematiserad undervisning, något som är vanligt förekommande i förskolan.

I vår analys ser vi inte lek uttryckt i kursmål på ett så tydligt sätt som faktiskt genomförs i undervisningen. Ett område att utveckla är därför att synliggöra lek ur ett förskoledidaktiskt perspektiv i kursmål och betygsriterier. Vårt tidigare beskrivna utvecklingsarbete har öppnat en möjlighet att uppnå avancerad nivå i det estetiska ämnesområdet i kommande reviderad utbildningsplan för förskolläraryrket.

Utformning, genomförande och resultat

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att studenten, när examen utfärdas, kan uppnå de utvalda målen inom kunskapsformen färdighet och förmåga i examensordningen.

Mål

5. visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och den pedagogiska verksamheten i övrigt i syfte att på bästa sätt stimulera varje barns lärande och utveckling

Förmågan att planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning behandlas i 16 av 26 delkurser genom utbildningen.

Termin 1 och 2	Termin 3 och 4	Termin 5 och 6	Termin 7
Förskolepedagogik I, dk 1-3, G	Förskolepedagogik II, dk 1-4 G (VFU 2) Förskolepedagogik III, dk 1-4 G (VFU 3)	UVK IIb, dk 1 G	Förskolepedagogik VI, dk 1-4 A (VFU 4)

En grund för att utveckla förmågan att planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och övrig verksamhet läggs i den andra terminens förskolepedagogiska kurser om lek, utveckling och lärande, språkande samt matematiklärande. Förmågan att planera naturvetenskapligt och estetiskt innehåll övas och examineras i terminerna 3 och 4. Planeringsförmågan prövas och utvärderas i VFU 2 och VFU 3 tillsammans med VFU-lärare. VFU-3 följs sedan upp i efterföljande campuskurs om miljöer som pedagogiskt verktyg där studenten, som examinerande uppgift, utför en didaktisk planering av naturvetenskaplig/teknisk aktivitet där estetiska lärprocesser integreras och platsens förutsättningar tillvaratas.

På avancerad nivå i termin 7 ställs högre krav på studentens självständighet och kritiska förhållningssätt gällande planering av undervisning inom kurserna *De yngre barnens språkande 2* samt *Att stödja barns lärande i matematik 2*. Studenternas planeringar genomförs och utvärderas i efterföljande VFU 4. I sista delkursen om förskollärares professionsblivande prövas förmågan att utvärdera och utveckla den pedagogiska verksamheten genom att studenten genomför en fördjupad didaktisk analys av ett empiriskt material från en aktionsforskningsuppgift i VFU 4, som förankras i vetenskaplig litteratur. Utvärdering av förskolans pedagogiska verksamhet fokuseras i kursen om utvärderings- och utvecklingsarbete i termin 5, genom att studenten analyserar observations- och intervjumaterial som utmynnar i en utvärderingsrapport där utvecklingsåtgärder föreslås.

Nedan visas exempel från VFU 3.

Exempel från delkursen VFU 3, 7,5 hp, termin 4.

Kursmål

- visa förmåga att självständigt och i samråd med andra planera, leda, utvärdera och utveckla estetisk och naturvetenskaplig verksamhet i förskolan
- visa ämnesdidaktisk förmåga inklusive metodik för att stödja och leda barns utveckling av ett experimenterande undersökande av omvärlden

Exempel på lärandeaktivitet

- Studentens uppgift består i att finna en fråga eller fundering som barnen i barngruppen har om någon naturvetenskaplig eller teknisk företeelse och utifrån den planera en undersökningsbar aktivitet i samråd med VFU-läraren. Genom litteratursökning tar studenten reda på en naturvetenskaplig/teknisk bakgrund till det fenomen som ska studeras. Studentens undervisning med barnen utvärderas tillsammans med VFU-läraren med hjälp av metoden 'stimulated recall', där filmade sekvenser analyseras och värderas.

Examination

- Aktiviteten rapporteras skriftligt och diskuteras samt utvecklas med hjälp av kamratrespons (opponentskap) vid ett VFU-seminarium. VFU-läraren säkerställer genom ett underlag att studenten självständigt planerat, genomfört, utvärderat och utvecklat undervisning i den pedagogiska verksamheten.

Betygskriterier

För godkänd ska studenten visa förmåga att:

- stimulera barns naturvetenskapliga undersökande arbetssätt,
- självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra och utvärdera undervisning om naturvetenskap/teknik och estetiskt lärande
- göra en analys av sin egen ämnesdidaktiska färdighet och förmåga som visar på självkänedom
- beakta alla barns förutsättningar att inkluderas och utmanas i sitt lärande utifrån t ex kön, ålder, etnicitet, klass, funktionsnedsättning.

Nedan visas exempel från delkursen *De yngre barnens språkande 2* på avancerad nivå som visar studentens förmåga att genomföra en långsiktig planering av en språkutvecklande aktivitet.

Exempel från delkursen *De yngre barnens språkande 2*, 7,5 hp, termin 7

Kursmål

- visa fördjupad förmåga att planera för och följa upp verksamhetens innehåll och arbetsformer i syfte att stödja och stimulera alla barns språk- och skriftspråksutveckling
- på ett fördjupat sätt överväga och argumentera för olika tänkbara didaktiska val i arbetet med att främja alla barns språkliga utveckling och lärande i relation till aktuell forskning och förskolans och förskoleklassens uppdrag

Exempel på lärandeaktiviteter

- I seminarier fördjupas teman som barns tidiga språk- och skriftspråksutveckling, språklig medvetenhet, litteraturens, högläsningens och boksamtalets roll och funktion i förskolan, critical literacy, barns språkande i en digital värld, flerspråkiga barns språkutveckling
- Föreläsningar om teoretiska perspektiv på barns skriftspråkstilläggande; barns tidiga läs- och skrivutveckling - teoretiska och didaktiska perspektiv samt förskoleklassen som en egen skolform mellan förskola och skola

Examination

- En individuell skriftlig uppgift där studenten, utifrån läroplanens mål, ska utforma en pedagogisk planering för det språk- och skriftspråksutvecklande arbetet i förskolan eller förskoleklassen. Språkplanen ska sträcka sig över en termin och beskriva de övergripande målen för den språkliga verksamheten på en förskola eller i en förskoleklass, samt hur arbetet kan utformas för att möjliggöra måluppfyllelse. Planen ska ha en teoretisk förankring i kurslitteraturen samt ge exempel på konkret språk- och kunskapsutvecklande arbete. I planeringen ska aspekter som genus, etnicitet och barns olika språkliga förutsättningar beaktas.
- Redovisning av uppgiften sker också i form av en muntlig presentation, där studenten ska vända sig till en tänkt målgrupp, exempelvis föräldrar, kollegor inom förskolan/skolan, rektor/ledningsgrupp eller politiker. Presentationen ska till sin utformning anpassas efter den tänkta målgruppen.

Betygskriterier

För godkänt ska studenten:

- visa fördjupad förmåga att planera för och värdera den pedagogiska verksamhetens innehåll och arbetsformer i syfte att tillvarata och vidareutveckla alla barns språkliga erfarenheter och kompetenser
- resonera om teoretiska och didaktiska överväganden i valet av lärandeaktiviteter
- diskutera didaktiska konsekvenser för förskolan eller förskoleklassens verksamhet

Planeringen i det ovan beskrivna exemplet följs sedan upp genom att studenten väljer ut, genomför och utvärderar några aktiviteter under efterföljande VFU-kurs.

Exempel från delkursen *VFU 4*, 7,5 hp termin 7

Kursmål

- utifrån ämnesdidaktiska överväganden på ett fördjupat sätt självständigt planera, genomföra och dokumentera pedagogisk verksamhet med barns olika intressen och förmågor i fokus,
- visa fördjupad förmåga att argumentera för olika didaktiska val i samband med egna aktiviteter i förskolans verksamhet,
- visa förmåga att identifiera och i samverkan med andra hantera specialpedagogiska behov,
- pröva en praktisknära vetenskaplig metod för att analysera sina egna kompetenser i syfte att utveckla sitt pedagogiska ledarskap

Exempel på lärandeaktivitet

- Med utgångspunkt i teoretiskt förankrade didaktiska överväganden, självständigt och i dialog med VFU-läraren planera och genomföra en ämnesdidaktisk aktivitet (språkande eller matematik) med en grupp barn. De aktiviteter som genomförs dokumenteras med videokamera. Student och VFU-lärare utvärderar tillsammans undervisningen med hjälp av metoden 'stimulated recall'. Utifrån dessa reflekterande samtal ska aktiviteten vidareutvecklas och genomföras ännu en gång för att återigen videodokumenteras och utvärderas.

Examination

- Examinationen sker genom en individuell muntlig presentation med ett skriftligt underlag där studenten redo-

gör för planering, genomförande och dokumentation av genomförda aktiviteter samt reflekterar över sitt pedagogiska ledarskap och sina didaktiska val av innehåll och arbetsformer.

Betygskriterier

För godkänt ska studenten:

- visa fördjupad förmåga att ta tillvara och möta varje barns behov av omsorg samt stimulera barns lek, lärande och utveckling,
- med utgångspunkt i ämnesdidaktiska överväganden självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra och dokumentera pedagogisk verksamhet,
- visa fördjupad förmåga att argumentera för olika didaktiska val i samband med egna aktiviteter i förskolan
- visa förmåga att identifiera och i samverkan med arbetslaget hantera specialpedagogiska behov
- visa fördjupad förmåga att analysera och utveckla sin undervisning och sin didaktiska förmåga i det pedagogiska arbetet

Värdering

Studentens förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera aktiviteter i förskolans verksamhet för att stimulera varje barns lärande och utveckling säkerställs genom att målet återkommer och provas genom flera av utbildningens kurser. En styrka är att innehållet i alla VFU-kurser har en tydlig koppling till omgivande kurser, vilket gör att både VFU-kurser och campusförlagda kurser gemensamt bidrar till att studenten kan utveckla en adekvat forskningsbaserad didaktisk förmåga. Upplägget med planering av praktisknära uppgifter i campuskurser, genomförande under VFU och analys genom exempelvis 'stimulated recall' har bedömts som mycket givande av både VFU-lärare och studenter, för utvecklingen av studenternas förmåga att tillämpa sina didaktiska kunskaper i förskolans verksamhet. Att detta har fallit väl ut bedömer vi grundar sig i ett väl utarbetat samarbete mellan lärarutbildarna i utbildningens olika ämnen vad gäller upplägg och progression i VFU-kurserna.

Ett utvecklingsområde är att använda fältstudier på ett mer frekvent sätt än vad som nu är fallet och på det sättet utveckla vår samverkan med VFU-förskolorna. I en utvecklad samverkan med förskolans verksamhet ges studenten möjlighet att genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och få en direkt respons av VFU-lärare. Även i detta examensmål ser vi i analysen att vissa kursmål och betygskriterier är komplexa i sina formuleringar och i högre grad behöver konkretiseras för att lättare kunna utvärderas.

Utformning, genomförande och resultat

Måluppfyllelse – värderingsförmåga och förhållningssätt

Bedömningsgrund:

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att studenten, när examen utfärdas, kan uppnå de utvalda målen inom kunskapsformen värderingsförmåga och förhållningssätt i examensordningen.

Mål

6. visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling

Förmågan att göra bedömningar utifrån vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med beaktande av barns mänskliga rättigheter och hållbar utveckling behandlas i 10 av 26 delkurser.

Termin 1 och 2	Termin 3 och 4	Termin 5 och 6	Termin 7
UVK I, dk 1,3, 4 (VFU) G Förskolepedagogik I, dk 1, 2, 3 G	Förskolepedagogik II, dk 2,3, (VFU 2) G Förskolepedagogik III, dk 3 (VFU 3) G	UVK IIa, dk 1,2 G Förskolepedagogik IV, G UVK IIb, G UVK III, dk 2 G	Förskolepedagogik VI, dk 1,2 3, (VFU 4) A

Redan i första terminen grundläggs de aspekter som anges i examensmålet. Innehållsområdet barns mänskliga rättigheter introduceras i termin 1 och återkommer och breddas i termin 2, där barnperspektiv och barns perspektiv, diskrimineringsfrågor och mångkulturalitet behandlas i relation till lek. I delkursen *Specialpedagogik* (termin 5), behandlas alla människors lika värde och alla barns likvärdiga möjligheter till utveckling och lärande. I termin 5 behandlas och examineras även etiska frågor samt likvärdighets- och rättssäkerhetsaspekter vid dokumentation, uppföljning och analys. I en kurs om samarbete med föräldrar/vårdnadshavare i förskolan (termin 5) behandlas frågor om ett professionellt förhållningssätt till vårdnadshavare vid misstanke om våld och utsatta barn i hemmet genom till exempel medverkan av en socialsekreterare. I VFU 4 (termin 7) fördjupas "etiska aspekter med särskilt beaktande av barns mänskliga rättigheter" som följs upp i delkursen *Förskollärares professionsblivande* där studenten i en examinationsuppgift ska "visa förmåga att beakta barns mänskliga rättigheter"

Hållbar utveckling introduceras och behandlas utifrån sociala, miljömässiga och ekonomiska aspekter i UVK I (termin 1) och följs upp i kursen om lek, utveckling och lärande i termin 2 utifrån jämställdhetsperspektiv. Området fördjupas sedan i delkursen *Utomhusvistelse och hållbar utveckling* (termin 3). Vid universitetet finns utbildningsvetenskaplig forskning om såväl barns mänskliga rättigheter som hållbar utveckling, och studenterna möter därför aktiva forskare inom båda områdena under sin utbildning.

Nedan visas exempel från delkursen *Utbildningens historia, organisation och värden*.

Exempel från delkursen *Utbildningens historia, organisation och värden*, 7.5 hp, termin 1.

Kursmål

- visa kunskaper om förskolans uppdrag att ta hänsyn till barns rättigheter och främja likabehandling, förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn,
- problematisera frågor om barns rättigheter utifrån barn-, pedagog- och föräldraperspektiv, förhålla sig till förskolans värdegrundsuppdrag med fokus på barns rättigheter i utbildning, barns inflytande och hållbar utveckling,
- beakta vad barns rättigheter innebär för utbildning.

Exempel på lärandeaktiviteter

- Föreläsningar om "Mänskliga rättigheter som en del av värdegrundsuppdraget" av forskande professor i ämnet samt om "Barns och ungas inflytande i förskola och skola".
- I seminarier behandlas olika uttolkningar av demokrati och förskolans värdegrundsuppdrag, frågor om barns rättigheter, delaktighet och inflytande i förskolan, hur förskollärare kan gestalta barns mänskliga rättigheter i det vardagliga arbetet konventionen om barnets rättigheter samt lagstiftning om diskriminering, kränkande

behandling. Barns rätt till skydd mot våld bearbetas genom fallbeskrivningar.

Examination:

- Kursen examineras genom en individuell skriftlig uppgift, där studenten visar sin förmåga att värdera förskolans verksamhet utifrån barns mänskliga rättigheter genom konkreta exempel från den vardagliga praktiken.

Betygskriterier:

- redogöra för förskolans uppdrag att ta hänsyn till barns rättigheter genom att ta exempel från den vardagliga praktiken,
- beskriva förskolans uppdrag att hos barn förankra förskolans värdegrund och hållbar utveckling

Det andra exemplet visar hur hållbar utveckling behandlas med fokus på den miljömässiga dimensionen.

Exempel från delkursen *Utomhusvistelse och hållbar utveckling*, 7.5 hp, termin 3.

Kursmål

- visa förmåga att göra bedömningar i avsikt att främja hållbar utveckling, de mänskliga rättigheterna och barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

Exempel på lärandeaktiviteter

- I ett projektarbete om plaster i förskolans miljö väljer studenten ut en populärvetenskaplig artikel som berör plast och förskola. Studenten visar sin värderingsförmåga genom ett argumenterande seminarium. I en källsorteringsuppgift skattar studenten sin egen källsortering och jämför med data från Sverige. I uppgiften ingår att studenten visar sin kunskap om naturens kretslopp genom en livscykelanalys av en valfri vara. Dramaövning som beaktar jämställdhetsperspektiv i naturvetenskap, teknik och estetiska ämnen genomförs.

Examinationsuppgift

- Kursen examineras genom en skriftlig tentamen.

Betygskriterier

För godkänt ska studenten:

- ingående kunna beskriva och värdera innebörden av lärande för hållbar utveckling med hjälp av begrepp, modeller och teorier.
- ingående kunna beskriva och värdera innebörden av människors delaktighet i några av naturens olika kretslopp med hjälp av begrepp, modeller och teorier,
- visa hur ekonomiska och samhällsliga aspekter påverkar en hållbar utveckling samt värdera detta,
- kunna värdera, ur genusperspektiv, barns möjligheter till deltagande i naturvetenskap, teknik och estetiska ämnen samt förskollärarens betydelse i dessa sammanhang

Värdering

Variationen i undervisningen och dess tydliga relevans för professionsblivandet skapar goda förutsättningar för studenterna att genom utbildningen uppnå värderingsförmåga beträffande samhällsliga, etiska och hållbarhetsaspekter. Analysen visar att områdena barns mänskliga rättigheter och hållbar utveckling är väl behandlade genom utbildningen. Den starka forskningsbasen i barns mänskliga rättigheter, barns perspektiv samt hållbar utveckling menar vi utgör en klar styrka i utbildningen. Studenterna möts med god kompetens och stort intresse för dessa frågor, och ges mycket goda möjligheter att utveckla sin förmåga att göra etiska bedömningar utifrån hållbarhetsaspekter och barns rättigheter genom undervisningens innehåll och utformning, och därmed att uppnå examensmålet.

Det samhällsliga perspektivet behandlas implicit i flera kurser, och ett utvecklingsområde är därför att synliggöra detta perspektiv i form av kursmål och betygskriterier.

Utformning, genomförande och resultat

Jämställdhet

Bedömningsgrund:

Ett jämställdhetsperspektiv beaktas, kommuniceras och förankras i utbildningens innehåll, utformning och genomförande.

---

visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten

Handlingsplan för jämställdhetsintegrering i utbildningen

Örebro universitet arbetar med att jämställdhetsintegrera sin verksamhet, och en handlingsplan för jämställdhetsintegrering fastställdes av rektor i december 2017. Planen identifierar tre övergripande utvecklingsområden som Örebro universitet i första hand bedöms behöva arbeta särskilt med: 1) utbildningens innehåll och genomförande 2) forskningens villkor och karriärvägar och 3) lednings- och stödprocesser. För varje utvecklingsområde specificeras ett antal utvecklingsbehov och åtgärder. Exempelvis identifieras behovet av att med utgångspunkt i en översyn av utbildningsplaner, kursplaner och lärandemål på samtliga utbildningar, och utifrån en universitetsgemensam begreppsdefinition av vad ett jämställdhetsperspektiv i utbildning innebär, införa förtydligande skrivningar i styrdokument för utbildning. I planen ingår också att utifrån en inventering av den undervisande personalens förutsättningar och kompetens utveckla olika former av kunskapsstöd och pedagogiska metoder för hur ett jämställdhetsperspektiv kan integreras i utbildningen.

Läroarbetsutbildares kompetens och forskning om jämställdhet

Som en del i den övergripande handlingsplanens åtgärdsaktiviteter har LUN fattat ett beslut om en utbildning för lärarutbildare på området genus och jämställdhet. Syftet är ge undervisande personal goda förutsättningar att implementera ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den utbildning de bedriver för att därigenom uppnå det övergripande målet om en jämställdhetsintegrerad utbildning. Förutsättningarna på Örebro universitet att utarbeta relevant utbildning för lärarutbildare inom förskolläroprogrammet för förskolan är mycket gynnsamma. Vid universitet bedrivs genusforskning med särskild inriktning på förskolans jämställdhetsarbete, barns rättigheter och undervisning i naturvetenskap. Denna forskning kommer också förskolläroutbildningen till del genom att den används som kurslitteratur och att dessa forskare deltar som kursansvariga, föreläsare, seminarielärare och handledare för självständiga arbeten på utbildningen. Det innebär att kompetensen bland lärarutbildarna när det gäller jämställdhet generellt sett är relativt hög och mycket hög inom vissa områden, vilket bidrar till att öka förutsättningarna för studenterna att få en god undervisning i ämnet.

Jämställdhet i utbildningens innehåll och genomförande

När förskolläroprogrammet nystartade 2011 gjordes en utförlig jämställdhetsgranskning av innehåll, mål och litteratur i samtliga delkurser i den utbildningsvetenskapliga kärnan för att säkerställa att jämställdhetsperspektivet skulle genomsyra hela utbildningen. Mindre liknande granskningar har gjorts inom ramen för det kontinuerliga mål- och progressionsarbetet för att uppmärksamma kursers förändringar över tid och se över progressionen.

Studenten introduceras i jämställdhetsperspektivet under programmets första termin. I delkursen *Sociala relationer och pedagogiskt ledarskap* möter studenten studier om jämställdhet i förskolan och genusteorier. Frågor om makt och normer diskuteras ur könsperspektiv samt vilka utmaningar som förskollärare ställs inför. Förutom att studenten ska kunna "reflektera över hur olika normer kring makt, kön, etnicitet och flerspråkighet kommer till uttryck i förskolan" så ingår även jämställdhet i två andra kursmål där jämställdhet beaktas som ett teoretiskt perspektiv och som en viktig aspekt på barns sociala relationer. För att konkretisera jämställdhetsarbetet i förskolan analyserar studenterna även en barnbok ur ett genusperspektiv. I nästa delkurs behandlas jämställdhet som en didaktisk fråga, och studenten presenterar ett konkret förslag på hur förskolans miljö kan utformas utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Även normer om mat och kropp behandlas i relation till jämställdhet/kön utifrån två olika genusvetenskapliga studier om måltidssituationen i förskolan. I efterföljande kurs relateras jämställdhet till förskolans värdegrundsuppdrag där kön som diskrimineringsgrund och jämställdhet som en del av barns mänskliga rättigheter diskuteras, både generellt och med utgångspunkt i fallbeskrivningar. När förskollärares professionshistoria behandlas lyfts också förskollärare som kvinnligt kodat yrke fram och aktuella debatter om manliga förskollärares roll i förskolan.

Jämställdhetsperspektivet utvecklas i kursen *Lek, utveckling, lärande* genom kursmålen: "visa förståelse för barns lek, utveckling och lärande i förhållande till kön, etnicitet och förskolans miljö", och "värdera och reflektera över olika teorier, metoder och synsätt vad gäller barns lek, utveckling och lärande". Det förstnämnda målet examineras i en muntlig presentation med gestaltande inslag som innefattar en planering av estetiska aktiviteter som gynnar barns lek och samspel utifrån ett jämställdhetsperspektiv. I kursen *Dokumentation, uppföljning och analys av lärande och utveckling* i termin 5 beaktas frågor om likabehandling, etik, inkludering och jämställdhet i den pedagogiska praktiken. I sina självständiga arbeten väljer ett flertal studenter att använda sig av ett jämställdhetsperspektiv och teorier om kön.

Satsningen på naturvetenskap och teknik utifrån ett jämställdhetsperspektiv

Jämställdhet är ett viktigt argument för den gedigna satsningen på naturvetenskap och teknik i förskolläraryrket vid Örebro universitet. Forskning visar att kvinnliga förskollärare ofta har negativa upplevelser av naturvetenskap och teknik från sin egen skolgång. Det finns en risk att könsstereotypa mönster upprepas om inte förskollärestudenter medvetandegörs om hur dessa upplevelser påverkar deras syn på dessa ämnen. Ambitionen är att utbilda förskollärare, som tillsammans med barnen kan bygga en kreativ förskoleverksamhet där de stödjer och utmanar barn, oavsett kön, utifrån deras egna upptäckter och funderingar kring naturvetenskapliga fenomen och teknik för att skapa ny kunskap och förståelse.

I delkursen *Utomhusvistelse och hållbar utveckling* (termin 3) läser studenten en aktuell forskningsartikel om naturvetenskap som maskulint kodat ämne samt reflekterar skriftligt över lärandesituationer i naturvetenskapliga eller estetiska ämnen där studenten som barn, skolelev eller lärarstudent blivit särbehandlad på grund av sitt kön. Studenterna gestaltar en situation i ett rollspel, och diskuterar sedan vilka normer och värderingar som ledde till det könsstereotypa beteendet. En annan grupp får sedan ärva samma situation och visa hur den hade kunnat utspela sig med genusmedvetna aktörer. För betyget godkänt ska studenten i sin presentation visa förmåga att analysera utifrån jämställdhetsperspektiv. Examination sker genom en skriftlig inlämningsuppgift.

Jämställdhet i studentgruppen

Det pågår ett långsiktigt arbete med att rekrytera fler manliga studenter för en jämnare könsbalans i förskolläraryrket. Vid presentationen av förskolläraryrket vid t ex mässor och på hemsidan är en strä-

van att ha med manliga förskollärostudenter som representanter för programmet och både en kvinnlig och manlig student när två stycken efterfrågas. I olika program- och kursutvärderingar anser studenterna att de får tillräckliga kunskaper om jämställdhet och att utbildningen generellt sett genomsyrats av ett jämställdhetsperspektiv. Samtidigt har det kommit vissa signaler från studenterna att manliga förskollärostudenter kan särbehandlas *positivt*, särskilt ute på VFU-förskolor, vilket pekar på oreflekterat agerande från lärarutbildarens sida. Det kan också tolkas som en välvillig, men missriktad insats i syfte att få fler manliga förskollärare att fullfölja utbildningen. Genom att studenterna kritiskt analyserat och problematiserat olika situationer ur ett genusperspektiv på detta sätt visar de en hög medvetenhet om den jämställdhetsproblematik som finns inom förskolan och samhället i övrigt, vilket sannolikt grundar sig på de kunskaper inom området som utbildningen ger.

Värdering

Genom att studenten tidigt i utbildningen utvecklar kunskaper om jämställdhet och genusteori, kan dessa aspekter även lyftas i andra kurser som inte har explicita mål och examinationsuppgifter som berör jämställdhet. Aspekter på jämställdhet återkommer kontinuerligt vilket förbereder studenten att se jämställdhetsfrågor som en självklar del i sin kommande yrkesutövning. Jämställdhet ses således som ett viktigt perspektiv att förhålla sig till som förskollärare och det finns en tydlig strävan bland lärarutbildarna att det ska integreras i utbildningen som helhet. Sammantaget görs bedömningen att studenten efter avslutad utbildning utvecklat förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten.

Gällande representationen av kvinnor och män i lärargruppen så ser fördelningen relativt jämn ut, 62 % kvinnor respektive 38 % män (lärartabellen) beaktat att förskolläraryrket i hög grad är kvinnodominerat. I utbildningen möter studenten därmed en betydligt jämnare könsfördelning än den som råder i förskolans verksamhet med ca 4 % män, vilket gör att den manliga förskollärostudenten kan spegla sig i manliga lärarutbildares intresse och erfarenheter av förskolans verksamhetsområde. En av två professorer med inriktning mot förskolan och skolans tidigare år är kvinna. Det faktum att studenten får möta en kvinnlig professor och flera kvinnliga forskningsledare medverkar till att kvinnliga studenter kan identifiera sig som förskollärare med en potentiell akademisk karriär.

Några utvecklingsområden har dock identifierats och följande konkreta åtgärder planeras att genomföras. Formuleringar om jämställdhet behöver bli tydligare i flera av de kursmål och examinationsuppgifter där jämställdhet behandlas men döljs under begrepp som genus och könsaspekter. Fördjupade kunskaper om könsteorier, jämställdhet och likabehandling i utbildningens mitt kan bidra till en tydligare progression samt förbereda studenter inför självständiga arbeten med jämställdhet i fokus. Detta innehåll planeras ingå i den nya utbildningsplanen. Förutom ett fortsatt arbete med att presentera förskolläraryrket som ett attraktivt yrkesval även för män planeras åtgärder för att bilda stödjande grupper för manliga förskollärostudenter som minoritetsgrupp i utbildningen och yrkeslivet. Sist återknyter vi till universitetets nya satsning på jämställdhetsintegrering i lärarutbildningen (se ovan) i syfte att utveckla förskollärokollegiets kompetens om jämställdhetsfrågor. En åtgärd som redan gjorts är att förstärka jämställdhetsperspektivet i den omarbetade VFU-handledarutbildningen.

Utformning, genomförande och resultat

Uppföljning, åtgärder och återkoppling

Bedömningsgrunder:

Utbildningens innehåll, utformning, genomförande och examination följs systematiskt upp. Resultaten av uppföljningen omsätts vid behov i åtgärder för kvalitetsutveckling, och återkoppling sker till relevanta intressenter

Lärosätet verkar för att studenten genomför utbildningen inom planerad studietid.

Organisation för kvalitetssäkring

Lärarytbildningsnämnden (LUN) har det övergripande ansvaret för den innehållsliga kvaliteten i förskollärarytprogrammet och fattar beslut om inrättande eller revidering av utbildningsprogram och fastställande av utbildningsplan (ORU 04556/2017). Det fortlöpande utvecklings- och kvalitetsarbetet inom förskollärarytprogrammet är organiserat i olika nivåer. *Programansvarig*, som utses av LUN, leder arbetet och ansvarar för återkoppling till LUN. Uppdraget som programansvarig motsvarar 50 % av en heltidstjänst. Programansvarig har månatliga möten med programansvariga för grundläraryt- och ämneslärarytprogrammet samt projektledaren för framtidens lärarytutbildning. Till sitt stöd har programansvarig en *programgrupp*, vars uppdrag är att vara rådgivare och bollplank i frågor som rör utbildningens innehåll, utveckling och kvalitet i sin helhet. Programgruppen har sammantaget 60 % av en heltidstjänst till sitt förfogande. För närvarande består programgruppen av en representant från pedagogikämnet och en representant från Naturvetenskaplig omvärldsorientering. Höstterminen 2018 planeras en utökning av antalet ledamöter i programgruppen för att få representation från de ämnen/institutioner som kommer att vara involverade i utbildningen när en reviderad utbildningsplan träder i kraft höstterminen 2019.

Förskollärarytprogrammet har ett *programråd* knutet till sig, som har till uppgift att verka för kvalitetsutveckling och kvalitetssäkring inom programmet och fungera som rådgivande instans till programansvarig samt som en arena för informationsutbyte. Särskilt fokus ligger på programmets arbetslivsanknytning. Programrådet, som träffas en gång per termin, leds av programansvarig och består av universitetslärare från programmets olika delar, VFU-lärare/VFU-samordnare från regionens kommuner, samt studentrepresentanter som befinner sig i början, i mitten och i slutet av utbildningen. Vid behov deltar också studievägledare och VFU-samordnare från Örebro universitet. Programrådet är rådgivande instans i frågor som rör exempelvis planerade substantiella förändringar av utbildningsplanen, utveckling och substantiella förändringar av VFU eller andra moment i utbildningen som är centrala för arbetslivsanknytningen, samt frågor som rör internationalisering. Vidare kan programrådet vara rådgivande instans i frågor som rör kursutveckling och pedagogiskt utvecklingsarbete.

Som ett led i det pågående utvecklingsarbetet med att kvalitetssäkra utbildningen samt säkerställa att utbildningen som helhet möjliggör för studenterna att nå examensmålen, inrättas från och med höstterminen 2018 en mötesplats som benämns *programmöte*. Programmötet leds av programansvarig och hålls en gång per termin i samband med revidering av kursplaner (enligt ett årshjul). I mötet deltar kursansvariga lärare inom utbildningens olika delar. Konkret är syftet att förankra och diskutera förändringar vad gäller kursmål, kursinnehåll, arbetsformer och examinationer inom utbildningens olika kurser, samt också diskutera frågor om ämnesmässig, didaktisk och vetenskaplig progression inom och mellan kurser. Över-

synen av utbildningen har synliggjort ett behov av att få till stånd ett mer systematiskt erfarenhetsutbyte och en ökad samsyn vad gäller dessa frågor mellan de olika ämnena för att stärka den röda tråden i utbildningen. Med inrättandet av programmöten skapas förutsättningar för ett stärkt samarbete mellan kursgivande ämnen/institutioner inom utbildningen.

Kvalitetssäkringsarbete

I syfte att systematisera de rutiner och strukturer för uppföljning och utvärdering som till stor del redan finns och används i lärarutbildningarna vid Örebro universitet har ett system för uppföljning och utvärdering av lärarutbildningarna nyligen inrättats. Systemet anger hur respektive utbildning ska följas upp och utvärderas på ett antal områden, varje år eller vartannat år.

Det årliga uppföljnings- och utvärderingsarbetet är inriktat på studenternas och de pedagogiska verksamheternas/avnämarnas synpunkter på utbildningens innehåll, utformning och genomförande samt på utbildningens arbetslivsrelevans. Det innebär en granskning av hur studenternas synpunkter används i kursrevideringar och annat förändringsarbete, samt hur studentinflytande, såväl formellt som informellt, fungerar i utbildningen. Ett centralt underlag i detta arbete är *programutvärderingar* som genomförs med varje kull studenter som avslutar utbildningen, där programansvarig ansvarar för sammanställning och analys av synpunkterna, samt återkoppling till berörda parter i de olika fora som beskrivits ovan.

För att inhämta studenternas synpunkter genomförs efter varje avslutad kurs digitala *kursutvärderingar*, med stöd av det universitetsgemensamma utvärderingsverktyget EvaSys. Kursutvärderingen innehåller standardiserade frågor, där kursansvarig har möjlighet att komplettera med specifika frågor för aktuell kurs. Kursansvarig gör en samlad analys av hela kursen där studenternas värdering av kursen, undervisande lärares synpunkter samt examinationsresultat vägs samman. Resultatet sammanfattas i en skriftlig kommentar och återförs till studenter, undervisande lärare och enhetschef. Kommentaren gäller dels en allmän bild av kursen, dels sådant som framkommit som behöver utvecklas. Kursansvarig ansvarar sedan för att resultatet beaktas vid planering och utveckling av kursen. Nästa gång kursen ges får studenterna vid kursintroduktionen en muntlig återkoppling på kursutvärderingen från föregående kurstillfälle och vilka eventuella förändringar som gjorts, vilket syftar till att synliggöra hur studenternas synpunkter tagits tillvara. Utöver ovan beskrivna kursutvärderingar sker också kompletterande former av utvärderingar, framför allt på delkursnivå, vilka genomförs och följs upp av delkursansvarig samt återkopplas till kursansvarig. Genom dessa kan delkursansvarig få mer specifik och detaljerad information om vad som fungerar bra respektive kan utvecklas i kursen.

I uppföljningssystemet ingår också uppföljning vartannat år av utbildningens innehåll och genomförande i syfte att säkerställa att utbildningen överensstämmer med examensmålen. En granskning görs av att samtliga examensmål behandlas och examineras, samt att progressionen inom programmet är tillfredsställande. För detta arbete kommer en modell att utarbetas - i nuläget har ett par olika modeller prövats. På detta sätt kan programmets överensstämmelse med examensordningen kontinuerligt bevakas och eventuella problem och luckor synliggöras och åtgärdas. Programansvarig är ansvarig för sammanställning och analys av de genomförda uppföljningarna i en *programrapport*, som belyser utbildningens styrkor och svagheter samt för återrapportering till ansvarig nämnd, berörda ämnen, lärare, studenter och samarbetspartners.

Som en del av det systematiska kvalitetsarbetet sker var tredje år en utvärdering av VFU inom UVK I. Ett uppföljande samtal utifrån på förhand specificerade frågor, genomförs mellan VFU-student och VFU-

lärare/arbetslag för att kvalitetssäkra och utveckla innehåll och genomförande av VFU. Inom verksamhetsförlagd utbildning (VFU) genomförs sedan vårterminen 2016 ämnes- och programövergripande workshops om bedömningskriterier för VFU. Dessa har initierats av VFU-samordningen vid universitetet och genomförs vid ett eller två tillfällen i början av varje termin. En professor i pedagogik med inriktning mot bedömning är vetenskaplig ledare. Ett av syftena är att skapa samsyn mellan lärarutbildningsprogrammen för att ytterligare förstärka idén om en sammanhållen förskolläraryrkesutbildning. Fokus har i första hand riktats mot att skriva bedömningsbara betygskriterier. Under workshoparna har bedömning av VFU diskuterats utifrån forskning, och exempel från olika ämnen/program har på ett konstruktivt sätt använts som underlag för gemensamma reflektioner. Kollegiet har tillsammans skapat en gemensam utgångspunkt för utformandet av bedömningskriterier.

Nedan följer ett exempel på kursutvärderingsprocessen från Utbildningsvetenskaplig kärna 1 (termin 1).

Kursutvärdering UVK I

För hela kursen sammantaget sker en utvärdering som skickas ut till studenterna via universitetets utvärderingsverktyg EvaSys.

- Varje delkurs (delkurs 1-4) utvärderas separat med hjälp av EvaSys, där studenterna genomför delkursutvärderingen under sista seminariet med hjälp av dator, platta eller mobil.
- Underlaget från EvaSys sammanställs och kommenteras av kursansvarig och skickas till enhetschef samt levereras till EvaSys som återkopplar till studenterna via verktyget.
- Mitterminsutvärdering, som har både en formativ och summativ karaktär, äger rum i mitten av första terminens studier. Mitterminsutvärderingen är en muntlig och skriftlig utvärdering, som genomförs med en studentrepresentant från varje seminariegrupp och leds av delkursansvarig/kursansvarig. Underlaget används för kursutveckling under pågående termin samt samsyn i övergripande frågor. Synpunkterna sammanställs och publiceras på kursens kursplattform.
- Lärares utvärdering av terminen UVK I, 30 hp och en självvärdering av seminarieledarskapet genomförs vid sista kurslagsmötet.

Användning av kursutvärderingar:

- Vid kurslagsmöten sker återkoppling till lärarna kontinuerligt efter varje delkurs slut.
- Samtliga underlag (se ovan) ligger till grund för kursplanerevidering, revidering av studiehandledning samt schemaläggning.
- Resultatet av utvärderingen presenteras och diskuteras vid kurslagsmöten för undervisande lärare och vid introduktion av kommande delkurs för studenterna

I programmet som helhet genomförs utvärderingar på program-, kurs- och delkursnivå, vilka ligger till grund för arbetet med kursutveckling och kursplanerevideringar.

Stödfunktioner och genomströmning

För att möjliggöra för studenter att genomföra sin utbildning inom planerad studietid och för att öka genomströmningen finns olika stödfunktioner, dels på lärosätetsnivå, dels på institutionsnivå. *FUNKA* inom Studentavdelningen ger individuellt pedagogiskt stöd till studenter med dokumenterat funktionshinder. Det kan handla om förlängd tentamenstid, mentor, anteckningsstöd, anpassat kursmaterial och liknande. Målsättningen är att studenter med funktionsnedsättning ska kunna bedriva och delta i studier på lika villkor som andra studenter. Vidare finns *Akademiskt skrivcentrum* på Universitetsbiblioteket, som stödjer studenter med det akademiska skrivandet. Vid *introduktionen av nya studenter* ges öppna föreläsningar om bland annat studieteknik, att tala inför andra och stresshantering. Därutöver finns också *Campushäl-*

san Student, som arbetar förebyggande och med hälsoproblem som kan uppkomma i samband med studier. Även de ger kurser i stresshantering och att våga tala.

Vad gäller *studievägledning* inom utbildningen finns programstudievägledare som arbetar med programövergripande frågor, exempelvis studieuppehåll, studieplanering, studieavbrott, introduktion av nya studenter och studieteknik. Vidare finns studievägledare på respektive institution som arbetar med de kurser/ämnen som ingår i programmet. De sköter exempelvis tillgodoräkningen, behörighetsfrågor och studieplanering på kurs- eller ämnesnivå. Programstudievägledare och studievägledare på de olika institutioner som berörs av lärarutbildningarna har ett nära samarbete och träffas bland annat en gång i månaden i ett nätverk för att diskutera gemensamma frågor.

På institutionsnivå genomförs uppföljningar av studentgenomströmning vid behov. Det kan exempelvis vara resultatuppföljning på enskild kurs eller i samband med behörighetsbedömning vid tillträde till nya kurser inom programmet. I det statistiska underlaget från UKÄ om kvarvaro år 2 framgår att andelen kvarvarande vid de två senaste mätningarna ligger i paritet med siffrorna för riket. Läsåret 2013/2014 var kvarvaron 79 % (riket 80 %) och läsåret 2014/2015 var siffran 78 % (riket 79 %). Vad gäller avhopp registrerar programstudievägledningen avbrott på lärarprogrammen. I de fall studenten tar personlig kontakt förs ett samtal om anledningen till avbrottet. I de fall där studenten senare ansöker om att få återuppta studierna görs dels en bedömning i samarbete med berörda institutioner om plats finns inom programmet, dels en studieplan tillsammans med studenten. Viss uppföljning av antal avhopp sker också i samband med att antagningstalen för de olika programmen beslutas. Konstateras kan dock att någon mer systematisk genomlysning av skälen till studenters avhopp inte genomförs i nuläget.

Att utveckla ett akademiskt såväl som ett professionsinriktat skrivande är en central del av utbildningen till förskollärare. Det har dock under senare år noterats att många studenter har svårigheter med det grundläggande skrivandet, vilket leder till svårigheter att klara examinationsuppgifterna. Som ett led i arbetet med att stärka studenters skrivande utarbetades våren 2014 på uppdrag av LUN en skrivpolicy för lärarprogrammen vid Örebro universitet, som utgår från tre progressionslinjer: i) grundläggande skrivförmåga, ii) professionsinriktat skrivande samt, iii) vetenskapligt skrivande inom de olika ämnestraditioner som studenten möter. Vidare infördes höstterminen 2014 en skrivstödkurs, som löper parallellt med studierna inom UVK I, där de skrivpedagogiska principer som formulerades i skrivpolicyn guidade innehållet och utformningen av skrivstödet. Undervisningen sker i form av föreläsningar, workshops och "skrivlabbar", där innehållet är relaterat till skrivuppgifter inom UVK I-kurserna. Kursen har sedan starten genomgått mindre revideringar, främst vad gäller organisering av undervisningen, utifrån synpunkter som framkommit i utvärderingar av kursen.

Värdering

Det finns en tydlig struktur och ett klart syfte med olika delar i organisationen för kvalitetssäkring av förskolläraryrket vid Örebro universitet. Genom organisationen med programråd och programmöten möjliggörs tydliga informationskanaler och genomskinlighet inom programmets olika delar. En central del i det utvecklings- och uppföljningsarbete som genomförts inom programmet under senare år har varit att stärka kopplingen mellan examensmål, kursmål och utbildningens utformning. Detta arbete har synliggjort behovet av en ökad samsyn kring dessa frågor mellan de ämnen som är involverade i utbildningen. Inrättandet av programmöten från och med hösten 2018, där mål- och progressionsarbete sätts i förgrunden, är ett led i att skapa en mötesplats för kontinuerliga samtal mellan ämnen om dessa frågor. Denna

mötesplats bedöms bidra till att öka genomskinligheten och samsynen i arbetet med kursutveckling, vilket därmed inte blir beroende av och avhängigt enskilda lärare/kursansvariga.

De rutiner för uppföljning och utvärdering som till stor del redan används inom programmet har nu systematiserats genom framtagandet av ett samlat riktlinjedokument som specificerar hur uppföljning och utvärdering av centrala delar av utbildningen ska ske. Kvalitetssäkringssystemet är inte till alla delar implementerat, men arbetet pågår. Det handlar bland annat om införandet av ovan nämnda programmöten, samt att vidareutveckla programrådsverksamheten, där ett mer formaliserat sätt att inhämta och dokumentera synpunkter från samverkanspartners i de pedagogiska verksamheterna behöver utformas.

Ett utvecklingsområde när det gäller kursutvärderingar är att öka svarsfrekvensen för de webbaserade helkursutvärderingar som genomförs efter avslutad kurs. Låga svarsfrekvenser på dessa är bland annat en anledning till att kursansvariga väljer att i linje med tidigare etablerade rutiner genomföra utvärderingar på delkursnivå, för att på så sätt få in ett underlag som speglar helheten av studenternas värdering av kursen. Dessa genomförs vid sista seminarietillfället, vilket borgar för att i stort sett alla studenter deltar i utvärderingen. Alltför många olika typer av utvärderingar kan dock medföra att studenternas intresse för kursutvärderingar minskar generellt.

Analyser av avhopp och genomströmning sker vid behov. Rutinerna för dessa uppföljningar behöver dock ses över och systematiseras inom det fortsatta arbetet med kvalitetssäkring av utbildningen. Ett tänkbart alternativ är att inkludera detta arbete i den årliga uppföljningen och utvärderingen som beskrivits ovan, samt inkludera dessa aspekter i programrapporten. Vad gäller uppföljningen av synpunkter från alumner utgör detta ett identifierat utvecklingsområde, då det för närvarande inte finns någon utvecklad alumnerverksamhet inom förskolläraryrket vid Örebro universitet.

Studentperspektiv

Bedömningsgrund:

Studenten ges möjlighet att ta en aktiv roll i arbetet med att utveckla utbildningens innehåll och genomförande.

Förskolläraryrket organiseras och genomförs utifrån utgångspunkten att studenterna både tar ansvar för sitt lärande och tar aktiv del i utvecklingen av utbildningen. Ett sådant studentperspektiv finns också framskrivet i den pedagogiska grundsyn som ska genomsyra all utbildning vid Örebro universitet. I denna framhålls att studenterna ska ges förutsättningar att ta ansvar för sitt lärande i en miljö som främjar öppenhet och dialog mellan olika perspektiv och stimulerar till kreativitet, kritisk reflektion och bildning. Studenterna ges möjlighet att på kort och lång sikt ta en aktiv roll i och påverka frågor som rör förskolläraryrket utbildningens innehåll och genomförande.

Studentinflytande i arbetet med uppföljning och utveckling av utbildningen

Studenter har representation i de olika nämnder och organ som arbetar med kvalitetssäkring och utveckling av utbildningen. I Lärarutbildningsnämnden (LUN) ingår representanter från studentkåren. Studenter finns också representerade i programrådet, där mer programövergripande frågor kring kvalitet och utveckling diskuteras (se *Uppföljning, åtgärder och återkoppling*). Kursutvärderingar och programutvärderingar utgör hörnstenar i förskolläroprogrammets kvalitetsarbete, som ett verktyg för att identifiera utbildningens styrkor såväl som förbättringsområden. Som en del i det löpande kvalitets- och utvecklingsarbetet ges samtliga studenter möjlighet att efter varje avslutad kurs anonymt framföra sina synpunkter på kursen genom en digital utvärdering i utvärderingsverktyget EvaSys. I utvärderingen finns även utrymme för studenten att lämna fritextsvar. Frågor ställs bland annat om uppfattning av kursens innehåll, struktur och tydlighet, uppfattning av kurslitteratur, föreläsningar och seminarieverksamhet samt uppfattning av delaktighet och engagemang i kursen. Synpunkter och kommentarer sammanställs, analyseras och återkopplas till studenter och berörda lärare. Resultatet används sedan i det fortsatta arbetet med kursutveckling och programutveckling. Vid nästkommande kursstart presenteras en sammanställning av tidigare studenters synpunkter och hur dessa beaktats i den kommande planeringen av kursen (se *Uppföljning, åtgärder och återkoppling*).

Liksom övriga kurser och delkurser utvärderas också den verksamhetsförlagda utbildningen kontinuerligt, både som en del av en avslutad hel kurs eller som en delkurs. Utöver detta inhämtas också studenternas perspektiv särskilt med avseende på denna del av utbildningen vart tredje år. Detta sker genom ett samtal mellan VFU-student och VFU-lärare under sista delen av VFU-perioden i UVK I.

Studentinflytande under pågående utbildning

Studenterna ges också möjlighet att påverka undervisningen under pågående kurs. Ett exempel är den så kallade *mitterminsutvärderingen* i UVK I. Denna används i både formativt och summativt syfte. I utvärderingen, som genomförs både muntligt och skriftligt, deltar studentrepresentant från samtliga seminariegrupper, kursansvarig och delkursansvarig. Detta är ett tillfälle att i mitten av kursen fånga upp frågor och diskussioner som rör sig i studentgruppen vad gäller innehåll, genomförande och likvärdighet mellan seminariegrupper, samt också reda ut eventuella oklarheter som kan ha uppstått. Synpunkterna sammanställs och återförs till seminarielärare och studenter. Exempel på förändringar som skett under pågående kurs som ett resultat av mitterminssamtalen är förlängd inlämningstid av skriftliga examinationsuppgifter, då samtliga representanter framfört synpunkter om det.

Flera moment under kurserna i utbildningen bygger på studentaktivitet och att studenterna ska ges möjlighet att påverka undervisningens innehåll och utformning. I många av kurserna inom UVK och Förskolepedagogik förväntas studenterna förbereda frågor och reflektioner utifrån litteraturen, som sedan aktivt bearbetas och diskuteras på seminariet. På så vis möjliggörs för studenterna att påverka undervisningen, samt ta ansvar för det egna lärandet. Ett konkret exempel där studenterna ges möjlighet att utöva inflytande över undervisningen är kursen *De yngre barnens språkande 1*, där en studiegrupp i taget ansvarar för att planera för, utforma och leda en del av ett seminarium med utgångspunkt i seminariets tematik och kurslitteratur.

Studenternas reella inflytande över undervisningens innehåll och arbetsformer ökar successivt under utbildningens gång. I början av utbildningen är seminariets ramar i högre grad givna, medan studenterna längre fram i utbildningen ges ett större inflytande över undervisningen, där lärare och studenter tillsammans utformar seminarierna med utgångspunkt i den aktuella kurslitteraturen. Ytterligare exempel på hur

studentperspektivet tas tillvara under pågående utbildning är arbetet med kamratrespons och formativ återkoppling på examinationsuppgifter, något som återkommer i olika kurser under hela utbildningen. Studenterna tränas på så sätt i att ge konstruktiv feedback och görs därigenom också delaktiga i varandras lärprocesser, som ett led i professionsutvecklingen.

Information till studenter

Örebro universitet använder sig av lärplattformen Blackboard Learn som informationskanal till studenterna. All information om programmet och olika kurser (studiehandledningar, föreläsningmaterial m.m.) sker via plattformen. Även återkoppling på inlämningsuppgifter och examinationsuppgifter sker via kursplattformen.

Värdering

Studentperspektivet tas väl tillvara och beaktas på olika nivåer i utbildningen. Vi ser studentinflytande som en värdefull källa till att utveckla kvaliteten i utbildningen på kursnivå såväl som i utbildningen som helhet. Studenterna finns representerade i de olika organ som arbetar med kvalitetssäkring och utveckling av utbildningen och de ges också möjligheter att vara delaktiga i och påverka den konkreta undervisningen på olika sätt. Vidare finns det en väl utarbetad rutin och systematik för hur program- och kursutvärderingar genomförs, tas om hand, återkopplas och används i kursutvecklingsarbetet. En utmaning är dock den låga svarsfrekvensen på de digitala helkursutvärderingarna efter avslutad kurs. Att öka svarsfrekvensen på dessa är därför en angelägen fråga som programgruppen för förskolläraryrket kommer att arbeta vidare med. Denna problematik hanteras dock, som tidigare beskrivits, genom kompletterande delkursutvärderingar, vilka utgör en god förutsättning för fortsatta diskussioner inom programmet om hur ett studentperspektiv på bästa sätt kan tas tillvara i utbildningen. En styrka i sammanhanget är att resultat från föregående kursutvärdering och eventuella revideringar presenteras för nya studenter i samband med nästa kurstillfälle. Att studenterna tydligt informeras om tidigare studenters synpunkter och hur de använts i kursutvecklingen är ett sätt för kursledningen att visa att studenternas perspektiv tas på allvar, vilket också kan motivera till ett ökat engagemang i kommande kursutvärderingar.

Arbetsliv och samverkan

Bedömningsgrund:

Utbildningen är utformad och genomförs på sådant sätt att den är användbar och utvecklar studentens beredskap att möta förändringar i arbetslivet. Relevant samverkan sker med det omgivande samhället.

Samverkan med förskoleverksamheter i syfte att kontinuerligt bibehålla och utveckla utbildningens yrkesrelevans sker i flera olika former – representation i olika organ, didaktiska nätverk, adjungerande adjunkter och verksamhetsförlagd utbildning.

Samverkan sker genom att skolhuvudmän och förskoleverksamheter i våra samverkansområden är representerade i såväl Lärarutbildningsnämnden (LUN) som Programrådet för förskolläraryrket. De erfarenheter och den kompetens som representanterna för skolhuvudmän och pedagogisk verksamhet besitter är värdefulla för det kontinuerliga kvalitetsarbetet som bedrivs i dessa organ.

Samverkan genom didaktiska nätverk samordnas av RUC - Regionalt utvecklingscentrum. RUC utgör ett nav för forskningsbaserad samverkan mellan lärarutbildningen vid Örebro universitet och regionens förskolor och skolor. De didaktiska nätverken vänder sig till förskollärare, lärare, skolledare, lärarutbildare och forskare inom flera didaktiska områden. Syftet är att skapa kontakter och dela kunskaper och erfarenheter med varandra. Lärarutbildare och forskare presenterar aktuell och relevant forskning och lärare och skolledare delar med sig av erfarenheter, utvecklingsprojekt osv. Nätverk som är relevanta för förskolan är *Förskoledidaktiskt nätverk*, *Skolledarnätverket* samt *Värdegrundsnätverket*. Ett nätverk för specialpedagogik kommer att inrättas hösten 2018.

Samverkan genom att adjungerande adjunkter undervisar i utbildningens kurser innebär att studenterna får möta verksamma förskollärare och ta del av den yrkesspecifika och dagsaktuella kompetens som de besitter (se *Personal*).

Ett centralt samverkansforum för att knyta samman teori och praktik är den verksamhetsförlagda utbildningen, där VFUn tillsammans med den universitetsförlagda utbildningen skapar en helhet inom vilken studenterna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper och kompetenser som avser hela förskolläraryrket. Den nya VFU-organisationen med övningsförskolor som infördes som försöksverksamhet från och med hösten 2016, innebär en utökad samverkan med förskoleverksamheter inom flera områden. Från och med hösten 2018 ska all VFU organiseras inom försöksverksamheten, enligt beslut i Lärarutbildningsnämnden. Den nya organisationen för VFU möjliggör fler mötesarenor, där campusförlagd och verksamhetsförlagd utbildning kan mötas. Det handlar om en ny mötesstruktur, där verksamheternas kunskaper i och om förskolläraryrket samt idéer och förändringsförslag gällande VFU snabbare kan tas om hand inom utbildningen. Mötesarenor som skapats inom försöksverksamheten är *studentseminarier* och *handledarseminarier*, vilka syftar till att höja kvaliteten i utbildningen genom att campus- och verksamhetsförlagd utbildning möts. I studentseminariet, som leds av VFU-lärare, är studenternas frågor i fokus. Handledarseminariet leds av universitetslärare och kan exempelvis handla om bedömningsfrågor och andra för kursen relevanta ämnesområden. Den vägledande principen för placering av studenter är att de återkommer till samma samverkansområde under alla VFU-perioder utom en, då de har möjlighet att välja en annan förskola eller förskoleklass. Principen om återplacering förväntas bidra till kontinuitet och sammanhang, samt underlätta samtal om progression inom VFU. Det ger även verksamheten möjligheter att lägga upp en långsiktig plan för vilka olika situationer studenten behöver möta under sin VFU. Det kan exempelvis handla om att studenten får närvara vid utvecklingssamtal och föräldramöte, delta i personalmöte eller samtala med funktioner som specialpedagog och förskolechef. Planering av VFU underlättas även av att alla förskoleverksamheter i den nya VFU-organisationen har långsiktiga prognoser för mottagande av studenter från Örebro universitet.

Inom övningsförskoleverksamheten införs även två nya mötesfora, där verksamhet och lärosäte ska mötas för att bättre ta tillvara varandras kompetenser. Det första är *samverkansseminarier*, vilka syftar till att bättre ta tillvara förskoleverksamhetens kunskaper för att utveckla såväl den campusförlagda utbildningen som den verksamhetsförlagda utbildningen. Det andra är *kompetensutvecklande seminarier* som syftar till att de universitetslärare som samverkar med förskoleverksamheten kan bidra till förskolornas kompetensutveckling. Som exempel kan här nämnas ett seminarium, där universitetets lärare fortbildat verksamma handledare i den kurs studenterna befinner sig i under VFU.

Exempel på samverkan på kursnivå

Samverkan på kursnivå sker exempelvis genom VFU-läraryrkesträffar, där kursansvarig inför varje VFU-period inbjuder till en träff och informerar om den kommande VFU-perioden och där gemensamma erfarenheter

kan utbytas. Där presenteras och diskuteras också VFU-uppgiftens innehåll och relevans för studenternas kommande arbetsliv samt andra för VFUn aktuella frågor.

Ett exempel på kursnivå som förbereder studenterna för att möta förändringar i arbetslivet ser vi i exemplet från UVK II under mål 3. Här får studenterna tillägna sig kunskaper om utvärdering av pedagogisk verksamhet genom föreläsningar och seminarier där utvärderingsmodeller samt analys och kvalitetsutveckling behandlas. Detta examineras sedan genom att studenterna parvis planerar, genomför och sammanställer en utvärderingsstudie, samt föreslår förändringar för verksamheten.

Ett annat exempel tas från *VFU 4*, som innehållsligt är knuten till kursen *Förskollärares professionsbivande* (se under mål 5), där förskollärares kommande yrkesroll särskilt fokuseras. I examinationsuppgiften, som har en tydlig relevans för det kommande yrkeslivet, ska studenten analysera sina egna kompetenser och pedagogiska ledarskap i samband med planering, genomförande och uppföljning av aktiviteter med barn i förskolan. Vidare ska studenten identifiera och argumentera för sitt behov av ytterligare kunskap i förhållande till sitt professionella yrkesutövande, något som utgör en central del av ett professionellt förhållningssätt.

Under utbildningen förekommer också *fältstudier* av olika slag, där studenten genomför kursuppgifter, företrädesvis på sina VFU-förskolor, vilket ger ytterligare förutsättningar för studenten att koppla samman teori och praktik.

Värdering

Universitetet som helhet har ett ökat fokus på samverkan sedan ny rektor tillträdde i juli 2016. Möjligheterna för god samverkan har också stärkts de senaste åren, exempelvis genom flera nya didaktiska nätverk med relevans för förskollärarytbildningen, där olika företrädare för förskolan och universitetslärare kan mötas. Satsningen på adjungerande adjunkter beräknas också komma att bidra positivt till att levandegöra och aktualisera verksamhetsanknytningen och studenternas insikter i vad det innebär att arbeta som förskollärare.

Arbetslivsperspektivet är centralt i förskollärarytbildningen genom att studenten har kontinuerlig kontakt med sin övningsförskola under VFU och fältstudier. Den nya organisationen för VFU (inom övningsförskola), som bland annat innebär återplacering av studenter, möjliggör en långsiktig planering, vilket också har skapat goda möjligheter för kontinuitet och progression i studenternas kunskaps- och professionsutveckling. Programutvärderingar visar att studenterna är nöjda med mottagandet på VFU-förskolorna och med samverkan mellan verksamhet och universitet när det gäller studentseminarier och handledarseminarier. Vi bedömer att dessa förändringar har skapat nya arenor och forum där samverkan kan ske på ett sätt som gagnar både förskollärarytbildningen och förskolans verksamhet.

Kritikpunkter som framkommit i studentutvärderingar av VFU handlar om principen om återplacering på samma förskola i tre av fyra VFU-perioder, där studenterna önskar få ta del av olika förskoleverksamheter. En åtgärd som planeras för att möta studenternas synpunkter är att utöka möjligheten till placering inom ett större samverkansområde.

Ett annat utvecklingsområde när det gäller verksamheten i RUC är att få fler lärarutbildare och forskare att delta i nätverksträffar. I nuläget är det främst förskollärare/lärare som deltar i dessa, vilket begränsar möjligheten att skapa kontakter och dela kunskaper och erfarenheter med varandra.

Ytterligare ett utvecklingsområde är hur vi kan ta tillvara alumnernas erfarenheter både för utveckling av utbildningen som helhet och för utveckling på kursnivå för att ytterligare stärka yrkesrelevansen i utbildningens alla delar.